

THE UNIVERSITY *of* EDINBURGH

Edinburgh Research Explorer

Laithlind

Citation for published version:

Kruse, A 2015, 'Laithlind', *Namn og Nemne*, vol. 32, 3, pp. 49-86.

Link:

[Link to publication record in Edinburgh Research Explorer](#)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Published In:

Namn og Nemne

General rights

Copyright for the publications made accessible via the Edinburgh Research Explorer is retained by the author(s) and / or other copyright owners and it is a condition of accessing these publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

The University of Edinburgh has made every reasonable effort to ensure that Edinburgh Research Explorer content complies with UK legislation. If you believe that the public display of this file breaches copyright please contact openaccess@ed.ac.uk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Laithlind

av Arne Kruse

Abstract

In the 9th century Irish annals the names Laithlind, Laithlinn and Lothlind occur several times in connection with the Vikings. Many scholars have discussed the semantic content of this name complex and the location it may indicate, usually from an Irish angle. The proposal put forward in this article is to shift the focus from Ireland and from Old Irish to a Scandinavian perspective and ask the question what Laithlind may have meant in Common Scandinavian. This could have been *Laiþland, (later, in Old Norse, *Leidland) with a meaning 'the land along the Leid (in Modern Norwegian Leia)', denoting the important sheltered sailing course along the coast of Norway. It is further suggested that *Leidland may have referred to a kingdom in the SW of Norway (Nord-Rogaland and Sunnhordland) with Avaldsnes as a centre. It is argued that this kingdom was the most powerful in western Norway at the actual time period and that the basis of its power would have been the control of the Leid, which starts at Avaldsnes. It is argued that this kingdom would have played a pivotal part in the Norwegian unification process which intensified towards the end of the 9th century, and that goods and ideas brought back from Britain and Ireland would have played a crucial part in the initial stages of this process. The resulting name Noregr, 'the northern way' or possibly 'the narrow way', in effect refers to the Leid, with a similar meaning to Laithlind.

I dei irske annalane frå 800-talet blir vikingane heimfesta til det som blir notert som *Laithlind*, *Laithlinn*, *Lothlind* og *Lochla(i)nn*. Dei tre første formene opptrer einast i det 9. hundreåret. Skrivemåten *Lochla(i)nn* tek så heilt over og festar seg til å bety 'Noreg', slik det enno gjer på moderne irsk og skotsk-gælisk. Det er fleire som har drøfta dette namnekomplekset, i første rekkje ut ifrå irsk filologi og historie. Her skal det gjerast på nytt ut ifrå eit hovudsakleg norsk perspektiv.

Hypotesen denne artikkelen byggjer på, er at dei tidlege irske namneformene er basert på eit namn som vil ha vore semantisk meiningsfullt på språket vikingane talte. Vidare blir det argumentert for at det vil ha namngitt ei politisk eining, eit småkongedøme som kan ha eksistert før den norske samlingsprosessen tok til. Det vil til sist bli drøfta korleis dette kan passe inn i det vi veit om norske politiske tilhøve på slutten av 800-talet. Det er å håpe at artikkelen vil kunne introdusere emnet til ein norsk lesarkrins og samstundes bera fram nye perspektiv til diskusjonen kring namnet *Laithlind*.

***Laithlind* i dei irske annalane**

I og med at *Laithlind*, *Laithlinn* og *Lothlind* er dei eldste formene som konkret er nytta om heimlassen til vikingane, bør ein med god grunn kunne fokusere på desse tidlege formene som skriv seg frå midten og siste halvdel av 800-talet. I kjeldene dukkar *Laithlinn* eller *Laithlind* opp tre gonger. Det er i *Ulsterannalane* (AU) vi først høyrer om 'kongen av *Laithlinn*', der han opptrer i eit mektig slag like ved Dublin i 848:

AU 848.5. *Bellum re nOlcobur, ri Muman, & re Lorggan m. Cellaig co Laighniu for gennti ecc Sciaith Nechtain in quo ceciderunt Tomrair erell, tanise righ Laithlinne, & da cet dec imbi*

[Eit slag vart vunne av Ólchobar, kongen av Munster, og Lorcán m. Cellaig med menn frå Leinster imot heidne menn ved Sciath Nechtain, og der fall Tomrair jarl, som var arveprins til kongen av *Laithlinn*, og 120 rundt han.]

Denne *Tomrair erell* (norrønt *Pórir jarl*), var tydelegvis ein viktig person. Det er likevel einaste gongen vi høyrer han nemnt, men termen 'kongen av *Laithlind*' kjem att i 853:

AU 853.2. *Amhlaim m. righ Laithlinde do tuidhecht a nErinn coro giallsat Gaill Erenn dó & cis o Goidhelaib*

[Amlaíb (norrønt *Áleifr*, seinare *Óláfr*), sonen til kongen av *Laithlind*, kom til Irland, og dei framande i Irland gav han gissel, og han tok skatt frå irane.]

Gall, ‘dei framande’, er det gjengse uttrykket for vikingar på irsk, og noen år før, i 849, høyrer vi i *Ulsterannalane* (AU 849.6) at ‘kongen over dei framande’ (*righ Gall*) kom med 140 skip for å underkaste vikingane som alt var i Irland. Ettersom ingen namn er nemnt her, er det uråd å veta om dette er same kongen over Laithlind som vi alt har høyrte om, men ein kongsson ved namn Amlaíb opptre òg i *Dei fragmentariske annalane* (FA):

FA §239. *Isin mbliadain-si bhéos .i. in sexto anni regni Maoil Seaclainn, tainig Amhlaoibh Conung .i. mac rígh Lochlainne i nEirinn & tug leis erfhuagra cíosa & canadh n-imdha ó a athair & a fagbhail-sidhe go h-obann. Tainig dno Iomhar an brathair ba sóo ‘na deaghaidh-sidhe do thobhach na ccios ceadna*

[I dette året, som var det sjette året Mael Sechnaill rådde, skjedde òg det at Amlaíb Conung (norrønt *Óláfr konungr*), sonen til kongen av Lochlainn, kom til Irland, og han hadde med seg ei kunngjering frå far sin som påla mange skattar og avgifter, og han reiste brått bort. Da kom den yngre bror hans, Ímar (norrønt *Ívarr*), etter han for å krevje inn dei same skattane.]

Ut ifrå det ein elles veit om Mael Sechnaill, er det mogleg å datere dette til 852 eller 853, og det må vera same hendinga som er referert i *Ulsterannalane* for dette året. Det er igjen truleg sonen til den same ‘Óláfr av Dublin’ som tek del i slaget ved Cell Ua nDaigri i 868, der det i *Annalane til dei fire meistrane* heiter:

Dos-fail dar Findabhair find
fialach grinn dond Laithlind luind –
as ar chédaibh rimhter Goill –
do cath fri rígh nEtair n-uill.

[Der kjem over vakre Findabair
ein huga hær ifrå Laithlind –
dei framande blir rekna i hundretal –
for å gå i slag mot kongen av store Étar.]

Den siste irske kjelda frå det 9. hundreåret som vi skal nemne her, er nok den kjelda som er oftast sitert, fordi ho i eit glimt gir oss innsikt i korleis eit skriftlærd menneske opplevde dette utrygge hundreåret. I margen på ein kopi av Priscians *Institutiones grammaticae* (sjå Fig. 1) står dette diktet på gammalirsk (etter Thurneysen 1949: 39):

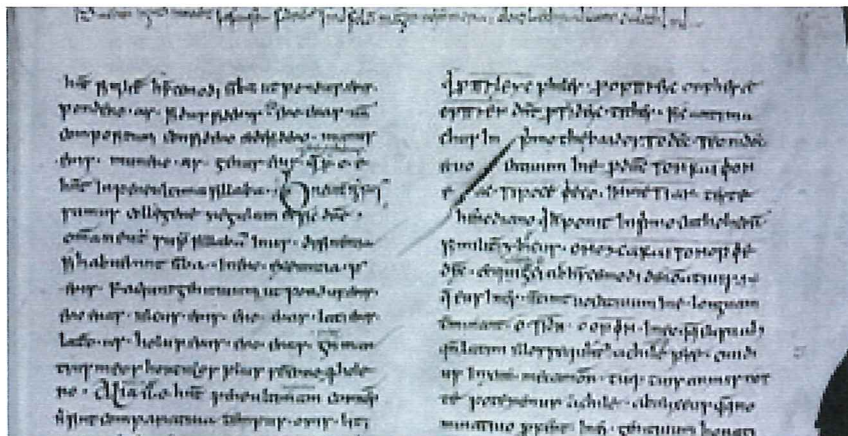

Fig. 1: Marginnskrifta på ein kopi av Priscians *Institutiones grammaticae*. St. Gallen, Stiftsbibliothek, Cod. Sang. 904, f. 112 – Prisciani grammatica (<http://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/csg/0904>). Med løyve frå St. Gallen Stiftsbibliothek.

Is acher in gaíth in-nocht
fu-fúasna fairggæ findf[.]olt;
ní ágor réimm mora minn
dond láechraid lainn úa Lothlind

[Vinden er skarp i kveld
han hiver opp den kvite manen på sjøen;
Eg har ikkje otte for at dei ville krigarane frå Lothlind
skal leggje kursen over ein smul sjø.]

Det kan vera at forma med *Loth-* er påverka av namnet på kongedømet *Lotharingia*, som i siste halvdel av 800-talet var nördste delen av det oppsplitta karolingiske imperiet. Sjølv om denne forma opptre berre ein gong, har mykje av diskusjonen dreid seg om kva *loth* tyder. Her skal fokus i hovudsak rette seg mot det merir frekvente *laith-*.

Forskingshistorie

Namnekomplekset har vakt spesiell interesse mellom filologar og historikarar, og fleire har diskutert dei ulike formene *Laithlinn*, *Laithlind*, *Lothlind* og *Lochlann* innbyrdes og ikkje minst det semantiske innhaldet. Som grunnlag for ytterlegare diskusjon om det semantiske innhaldet må vi først skissere hovudinnhaldet i denne diskusjonen.

Fokus har i stor grad vore retta mot forma *Lochla(i)nn*, som på moderne irsk altså tyder 'Noreg' og som har hatt denne tydinga i alle fall frå om lag 1100. Det har stort sett vore semje om at sisteleddet er det germanske *-land*, og at heile namnet mest sannsynleg er frå skandinavisk. Det er såleis om utmerkingsleddet striden har stått.

Heinrich Zimmer (1891) foreslo at den danske øya *Lolland* låg til grunn for namnet, noko Alexander Bugge (1900) viste ikkje kunne vera tilfelle. Den norske keltologen Carl J.S. Marstrander (1911: 250-51) fremma eit opphav i namnet *Rogaland*, og dette vart seinare støtta av Alf Sommerfelt (1950:232-38) medan Marstrander (1915: 50) sjølv ved ettertanke kom til å tvile på denne etymologien. Eit hovudproblem med framlegget er at initial */r/* ikkje blir til */ll/* i andre lån frå skandinavisk til irsk. Kuno Meyer (1921: 146) har dessutan rett i at dei tidlegaste formene, *Laithlind*, *Laithlinn* og *Lothlind*, ikkje lett kan tilskrивast eit opphav i *Rogaland*. David Greene (1978: 119-12), som grundig avviser Marstrandens hypotese, føreslår sjølv eit keltisk ord *loth / lath* 'myr' som opphav til førsteleddet i forma *Lothlind*. Han innrømmer at han langt ifrå er trygg på framlegget, men det har nyleg vorte fremma på nytt av Anders Ahlqvist (2005: 19-27). I fall Greene har rett, vil det vera eit temmeleg eineståande døme på eit hybrid namn med irsk utmerkingsledd og skandinavisk hovudledd – om det er slik som dei fleste trur, at sisteleddet er frå germansk *land*. Det er sikkert derfor at Greene (1975: 76-7) ved eit anna høve har føreslått at vi kan ha å gjera med irsk *linn* 'kulp, høl, hop' i sisteleddet, og at dette så refererer til elvemunningane der vikingane ofte slo leir. Vi skal komma att til dette framlegget.

Donnchadh Ó Corráin har ved fleire høve diskutert namnet og fremmar i 1998 (: 296-339) ein etymologi for forma *Lothlind* ut frå norrønt *loð* 'lodden' og da meir spesifikt 'dekt med langt gras', som på irsk lydrett ville ha vorte **loth*, og som han meiner er ein referanse til det gode landet vikingane fann på Orknøyane og i nord-aust-Skottland. (Som metaforisk adjektiv om frodig gras finst det det brukt i t.d. *Fornmanna sögur* ii., (Egilsson 1825-37: 278): *á grasi þóat loðit væri*.) Ó Corráin legg mykje vinn på å vise at *Lothlind/Laithlind* ikkje er Noreg eller ein del av Noreg, men at det i staden viser til det riket vikingane etablerte på dei skotske øyane og som dei brukte som base til vidare ekspansjon sørover i Irskehavet. Ut ifrå eit glisse kjeldemateriale kan ein nok hevde at det er sannsynleg at Shetland, Orknøyane, Hebridane og den skotske kyststripa i nord og vest vart kolonisert før Man og Irland, men hypotesen til Ó Corráin legg til grunn ei temmeleg tidleg politisk organisering av desse områda: 'the main thrust of the ninth-century Viking attack on Ireland (c. 825 to c.850) was mounted from Scotland' (*Ibid*: 297). Det er fint lite arkeologisk eller anna materiale som kan stø oppunder ein norrøn maktkonsentrasjon på dei skotske øyane så tidleg som dette (Etchingham 2007: 11-31). Ein gjennomgang av norrøne graver i dette området viser at dei aller fleste skriv seg frå

perioden 850-950 og berre unntaksvis før dette (Graham-Campbell & Batey 1998: 152–153). Det første som kan minne om eit politisk initiativ, er at vikingane ser ut til å ha vunne kontroll over det gæliske-piktiske kongedømet Dál Riata rundt midten av 800-talet, men dei irske munkane impliserer aldri at *Laithlind* kan vera det same som Dál Riata; tvert imot ligg *Gall-Ghàidheil*-krigarane - som sannsynlegvis har basis i det vikingkontrollerte Dál Riata - i konflikt med Dublin-dynastiet (Jennings & Kruse 2009: 123-49). Innvendinga mot hypotesen til Ó Corráin ligg likevel ikkje så mykje i det reelle grunnlaget som i språklege problem han fører med seg. Både Greene (1978: 120, 123) og Ó Corráin (1998) legg vekt på at først når det i *Ulsterannalane* for året 1101 står *Maghnus ri Lochlainni* 'kong Magnus av Noreg', er det tvillaust at namnet refererer til Noreg. På den tida, hevdar Ó Corráin, vil folkeetymologien ha arbeidd med namnet og dreidd uttalen i retning av eit semantisk innhald *loch*, 'sjø, fjord', som kunne karakterisere både vestkysten av Skottland såvel som Noreg. Før dette vil namnet, ifølgje Ó Corráin, altså referere til eit vikingkongedøme i Skottland ein stad. Er dette rett, vil det ta ifrå gammalirsk ei nemning for det landet som på 800-talet yngla terroren og undertrykkinga som vikingane innebar for irane, og enno på 900-talet ville språket altså ikkje ha hatt eit ord for opphavlandet til dette folket som da hadde teke til med å organisere byar og opne opp Irland for handel med andre land. Dette verkar usannsynleg, og det er ikkje nok å seie at kontakten til dei norrøne vesterhavskoloniane var sterkare enn den som gjekk direkte til Noreg (Greene 1975: 77). Det arkeologiske materialet - som vi skal komma attende til - viser overtydande at det i det 9. hundreåret må ha vore ein sterk direkte kontakt mellom Irland og Noreg.

I det irske diktet som på engelsk er kjent som 'The March Roll of the Men of Leinster' blir Leinster-karane åtvara mot *forlunn echtrann* 'hordar av framande' som kjem *dar glasa in mara móir* 'over det store blå havet'. Om det er rett som det blir hevda, at diktet skriv seg frå det 10. hundreåret (Meyer 1912: 121-4), ser det ut som det i alle fall da eksisterte ei førestelling om at framandfolket, m.a.o. vikingane, kom frå noko som låg lenger unna enn berre på hi sida av sundet som skil Skottland og Irland.

Historikaren Mary Valante (2008: 68-9) argumenterer at *Laithlind* må lokaliserast til eit enno dansk-kontrollert Vestfold, stort sett basert på rike funn av insulært materiale i Kaupang. Arkeologen David Griffiths (2010: 36-7) opponerer imot dette ved å seie:

In the opinion of this author and numerous others, the most likely location is the south-west coast of Norway, around the powerful Iron Age chiefdom centres of Avaldsnes on Karmøy, and Jaeren south of modern Stavanger – the area with Norway's densest concentration of insular material from ninth- and tenth-century graves.

Griffiths viser til Egon Wamers' kartlegging av det insulære materialet i norske vikingtidsgraver (Wamers 1998: 66, sjå *Fig. 2*), men nemner ikkje at Wamers sjølv ein annan stad (Wamers 1996: 8-21) faktisk legg fram eit konkret norsk stadnamn frå ein heilt annan plass som grunnlag for *Laithlind*. Wamers føreslår at det første elementet i namnet kan vera *Hladir*, no Lade, ved Trondheim. Språkleg er framlegget til Wamers problematisk, for med *Laith-* frå *Hladir* er det tale om ei synkopert staving og ein monoftong som umotivert blir til diftong. Leddet *-lind* i samanheng med *Hladir* er heller ikkje likefram. Colmán Etchingham (2010: 83) stør framlegget til Wamers og føreslår at vi har å gjera med irsk *linn* 'pøl, evje, sjø' og at dette denoterer Trondheimsfjorden. I så fall er det irane sjøelve som blir namngivarar, og dette impliserer at namnet anten er ei oppleving av Trondheimsfjorden eller ei slags fortolkning av lokalitetane Lade og Trondheimsfjorden i høve til kvarandre. Det er vanskeleg å sjå irane i posisjon til å gjera dette på 800-talet. I fall vi har å gjera med eit norsk stadnamn i førsteleddet og eit irsk sisteledd, vil *Laithlind* typologisk vera temmeleg unikt, for slike hybride stadnamn er sjeldne, så sjeldne at ein frå den tidlege vikingtida i Irland og Skottland vil streve med å finne andre døme (Kruse 2005).

Laithlind og *Lochlann*

Inntil nyleg har drøftingane stort sett tatt det for gitt at namnet *Lochlann* er same namnet som *Laithlind*, etter at folkeetymologien over tid har omforma namnet til *Lochlann*, med eit førsteledd som tyder 'sjø, fjord'. No er det faktisk slett ikkje opplagt at *Lochlann* har direkte aner i forma *Laithlind*. Det er gode fonologiske og kjeldehistoriske grunnar for å hevde at formene er uavhengige lagingar. Fleire forskarar har nyleg peikt på dette. Såleis seier Colmán Etchingham (2010: 82):

Laithlinn is hardly an earlier form of *Lochla(i)nn* ('Norway'). Why should we assume they were the same? After all, the words are different, even if the latter replaces the former in linguistically modernized annals (*AFM* and *FA*). They occur in annals of distinct periods.

John MacInnes (2006: 190) gjer merksam på den tidlege, mytiske bruken av *Lochlann*:

Lochlann, translated 'Norway' above, and in many contexts in modern Gaelic meaning just that, is in earlier, medieval Gaelic a fabulous land which later came to be associated with the Vikings and their homeland.

Máire Ni Mhaonaigh (2006: 25-37) drøftar dette meir i detalj og viser at *Lochlann* frå første stund, alt på 800-talet, har hatt eit litterært liv som eit mytologisk namn på landet vikingane kjem frå i forteljingar der dei blir framstilte som bortimot

uovervinnelege kjemper med dei mest utrulege våpen, men som likevel blir nedkjempa av kløktige irske heltar. På same vis er det med namnet *Berbhe*, som både er det irske namnet for 'Bergen' i form av den konkrete vestlandsbyen, men også er namnet på ein mytisk stad i forteljingar. I staden for at folkeetymologien skapar *Lochlann*, meiner Ni Mhaonaigh (*Ibid.*: 36) at det tidlege mytisk-litterære namnet *Lochlann* tek opp i seg dei likelydande *Lothlind* og *Lathlinn*, og altså trengjer ut desse formene og overtek den konkrete tydinga 'Noreg'. Ho seier:

One could in fact argue that it was this term [Lathlind] which applied originally to an actual historical place whence Viking raiders came – wherever it might have been – and that Lochlann was from the beginning a created imaginative location.

Ein kan spekulere om forma *Lochlann* trengde ut *Laithlind* på eit tidspunkt da *Laithlind* ikkje lenger eksisterte – verken som småkongedøme eller namn – men hadde vorte teke over av det nye, større riket med namnet *Noreg*. Når ikkje nordmennene i Irland lenger brukte namnet, vil bruken av *Laithlind* òg ha vore svekka blant irane.

Elementet *-lann* i *Lochlann* har den vokalen ein skulle vente om det er snakk om eit lån frå germansk *-land*, medan det tilsvarande elementet i *Laithlind* har ein uventa vokal i fall det har same opphavet. Ei forklaring kan vera at det nordiske uttrykket som irane ofte høyrde var inkolentnamnet med endinga *-lendingr*, dvs. med ein omlydd fremre vokal, slik som på moderne norsk, *islending*, *hordalending* osv. Når folk talar om seg sjølv og andre, er det jo gjerne som tilhøyrande staden: ein kallar seg *trønder* eller *rogalending* vel så ofte som ein seier at ein kjem frå *Trøndelag* eller frå *Rogaland*. Sjølv om leddet *-ing* ikkje er overført til dei irske formene, kan eit hyppig bruka innbyggarnemne med *-lendingr* ha vore med på å skuve vokalen framover eller i alle fall å svekke inntrykket irane hadde av vokalfonemet i leddet *-land* i eigennamnet.

Overgangen *-land* til *-lind* eller *-linn*, 'pøl, evje, sjø', treng ikkje berre vera morfofonologisk motivert, men kan òg ha eit semantisk motiv. David Greenes framlegg (1975:76-7) om at '*Lothlann*' kan ha tydinga 'mudderpøl' er i denne samanhengen interessant, om enn ikkje heilt slik Green tenkjer seg det i form av eit reint irsk samansett namn. Det interessante er heller at denne tydinga kan vera ein del av assosiasjonsgrunnlaget for den irske bruken av namnet *Laithlind*. Da vikingane tok til å overvintre i Irland, sette dei opp det som på irsk vart kalla *longphort*, 'skipsleir', helst eit lite stykke opp ei farbar elv der ei mindre rann inn, slik at to sider av leiren var beskytta av vasslaup (sjå t.d. Griffiths 2010:31). Dette er arkeologisk dokumentert som opphavet til *Dublin*, gammalirsk *Duiblinn*, 'mørk pøl' (Simpson 2010: 49-92, sjå Fig. 2), og andre *longphort* er påviste ved liknande loka-

litetar. Ved sida av *Dublin* er *linn* å finne også i namnet *Linn Duachaill* i Annagassen, der ein *longphort* er arkeologisk påvist der ei elv rinn ut i ei anna (Wallace 2008: 436). Dette vikingreiret kunne òg bli referert til med berre *Linn*:

AU 842.9: Moran m. Indrechtaigh, abbas Clochar M. nDaimeni, du erga-bail do Gallaibh Linne, & a éc leo iarum.

[Mórán, sonen til Indrehtach, abbed av Clochar Mac nDaiméni, vart tatt til fange av dei framande [dvs. vikingane] frå Linn, og døydde seinare i deira hender.]

Medan David Greene prøver å finne eit semantisk innhald i *Loth*-, skal vi her gjera det same med *Laith*-. Dette er eit ord som på gammalirsk kan bety 'rusdrykk' eller 'øl' (eDIL). Dette innhaldet har kanskje kunne hjelpt irane til det dei assosierte med inntrengjarane i retning ubehøvla øldriskarar. I irske øyra kunne altså *Laithlind* lyde som 'ølpøl' eller liknande, og mang ein munk ville kanskje finne at dette var ein råkande karakteristikk.

Ut ifrå bruken av namnet *Laithlind* i kjeldene, gir det likevel ikkje inntrykk av å vera ei irsk lagning, men heller ei irsk fonologisk og altså moglegvis semantisk tilpassing av eit namn som kom frå vikingane sjølve. Bruken av namnet er knytt til kongstittelen, og denne tittelen er til og med ved eitt høve direkte overlevert frå skandinavisk i form av *Amhlaoibh Conung*, på norrønt 'Óláfr konung' (FA §239). (Dette er ei kjelde som er overlevert språkleg modernisert, som vi ser av skrivemåten *Lochlainn*, men dei andre norrøne namna verkar autentiske.) Det er lite sannsynleg at vikingane sjølve ville ha tatt i bruk eit irsk namn og titulert leiaren sin med ein kongstittel basert på det irske namnet. Vi høyrer dessutan at vikingane kjem frå *Laithlind* til Irland (*Ibid.*) eller dreg dit frå Irland (AU871). Det verkar såleis som om at heile kongstittelen skriv seg frå heimlandet til vikingane, dit vi høyrer dei reiser til og frå og der dei har gjeremål. (Sjå også Etchingham 2010: 80-3.)

Kva referer *Laithlind* til?

Når vi i vårt tilfelle skal vurdere det som altså mest truleg er eit norsk namn nedskrive i Irland på 800-talet, må vi ikkje gløyme kor uvanleg tidleg dette er som kjelde. Namnet kan ikkje referere til *Noreg* som ei politisk eining, det er for tidleg til det, men det kan godt ha referert til *ein del av av det som seinare vart Noreg*. Det er rimeleg å førestelle seg at dei tidlege vikingane i Irland ville ha referert til heimlassen sin som namnet på det landskapsområdet dei kom frå eller det småkongedømet dei var knytte til. På det viset høyrer vi i *Annales Engolismenses* om *Westfaldingi* som i 842 plyndrar Nantes (Holder-Egger 1859: 486). Desse kan knapt vera andre enn 'vestfoldingar'.

Det er altså god grunn til å vurdere *Laithlind* som ein irsk fonologisk adaptasjon

av eit norsk stadnamn. Slik som tilfellet ofte er med ord og namn som blir transkribert frå eit anna, munnleg språk, så får vi eit *snapshot* av eit språkemne, fiksert for framtida av ein skribent som ikkje kjenner eller kjenner dårleg til det språket han freistar gjengi. Dei nordiske namna som blir referert i det irske handskriftmaterialet har halde særst godt på det nordiske lyd- og formverket frå vikingtida, og generelt fortel det om kontakt med eit vestnordisk språk, eller kanskje det som Carl Marstrander (1915: 128) kallar ‘et typisk sydvestnorsk maalføre, nær beslægtet med de norske dialekter paa de skotske øer, Færøerne, Jæren og Agder’.¹

Kva kan så vera det nordiske – moglegvis sørvestnorske – namnet som dei irske skriftlærde valde å skrive *Laithlind*? Eg vil i det følgjande argumentere for at namnet på heimleg grunn ville ha lydt noko slikt som **Laipland*, på ‘klassisk’ norrønt **Leidland*, at tydinga av namnet var ‘landet ved Leia’ og at det refererte til Nord-Rogaland og Sunnhordland på Sørvestlandet.

Omframt dei arkeologiske og historiske peikarane hit, vil det vil bli argumentert for at det her har eksistert ei politisk eining som kan ha gitt semantisk meaning til namnet *Laithlind*. Drøftinga vil gjera seg nytte av ulike disiplinar. Kvar og ein vil argumenta ikkje konstituere noko som kan kallast prov, men einast påvise kontakt mellom Sørvestlandet og Irland. Det er likevel å håpe at indisia samla gjer det truleg og kanskje t.o.m. sannsynleg at vikingdynastiet som festar grepet om Dublin på 800-talet, vil ha hatt eit sørvestlandsk utgangspunkt. Ut ifrå dette vil det bli leita etter opphav og meaning til namnet *Laithlind* som kanskje kan lokalisereast hit. Derfor må vi no først, ut ifrå eit skandinavisk språkleg perspektiv, sjå nærare på sjølve namnet, som på norrønt altså kan ha lydd **Leidland*.

Det er alt argumentert for at vi med *Laithlind* har å gjera med eit samansett, toledda namn og at førsteleddet *Laith-* på norrønt kan ha lydd **Leid-*. Den ‘klassiske’ norrøne forma vil – med heva diftong og stemt dental – lyddrett kunne skrive seg frå eit eldre **Laip-*, som vil vera det språksteget vikingane i Irland først på 800-talet nytta og som ligg særst nær den irske skriftforma. Den irske skrivemåten av dentalen er slik ein ventar han (Ó Corráin 1998: §13), og diftongen er gjengitt presis slik ein finn han i vestnorske runeinnskrifter som t.d. Eggjasteinen frå kanskje eit hundreår tidlegare.

Ei interessant tyding av norrønt *leid*, f., er ‘(isl.) heradsting om sommaren el. hausten nokre veker etter at alltinget var slutt, til kunngjering av vedtak og dommar frå det’ (Lárusson 1963: 341). På Island fins nemninga nedfelt i stadnamn som *Leidvöllur* i Skaftafellssýsla og *Leidarhólmur* i Dalasýsla, der det òg vart skipa til holmgang (Vigfusson & Cleasby 1874: 380). I Norden er denne administrative termen dokumentert i bruk einast på Island (*ibid.*), men det er rimeleg å tru at han kan ha samanheng med andre, gjerne rettsdefinerte områdetermar som *lathe*, uttala /leið/, ei administrativ eining i Kent i England, og engelsk *leet*, lovtinget til administrasjonseininga *hundred*, norrønt *láoð*, n. og gamalengelsk *láoð*, ‘landområ-

de', og dansk *læg* 'utskrivingskrins' og norsk *legd* 'skatteområde til underhald av fattige' (OED, under *leet*, n., og *lathe*, n.). Ein slik samanhang med tingskipnad og rettsleg oppdeling av eit landområde er noko ein kan notere seg som relevant i samband med ein diskusjon om eit mogleg namn på ei administrativ eining i form av eit kongedøme, men sjølv om ei slik tyding kan ha spela ei rolle på assosiasjonsplanet til eit småkongedøme med namnet **Leidland*, vil det her likevel bli fokusert på hovudtydinga av norrønt *leið*, f., nemleg 'lei, veg; også ferd, reise' (Heggstad, Hødnebo & Simensen 1975: 264). Dette er basert på geografiske og historiske argument som vi skal komma til etter kvart.

Den germanske grunnforma **laidō-* er lånt inn i finsk som *laita*, 'veg', og har resultert i gammalengelsk *lād*, mellomlågtysk *leide*, gammalsvensk *lēp* og gammaldansk *lēth*, alle med hovudtydinga 'veg, reise'. Grunnforma reflekterer verbal-substantivet til det germanske sterke verbet *lēiþan-*, 'gå' (Nielsen 1989: 257 og Bjorvand & Lindeman 2007: 640). I samansettingar står *leið* på norrønt anten med fuga *-ar-*; *leiðarsteinn*, 'magnet', *leiðarstjarna*, 'polarstjerna', *leiðarsund*, 'Sund hvor igjennem man tager Veien med sit Fartøj'; eller utan fuge; *leiðvísi*, f. 'Kundskab om den rette Vej', *leiðsagari*, m. 'vegvisar', *leiðsagnarmaðr*, m., 'los' (Fritzner 1867). Gammalengelsk *lodesman* har via mellomlågtysk *lōtsman* gitt oss *los* (Nielsen 1989: 265).

I *Flateyjarbók* (Vigfusson & Unger 1860-8, vol. II: 308) blir det gjort eit skilje mellom *innleið*, f. og *útleið*, og dette er enno bruka på norskekysten når ein har eit val om anten å ta *innerleia* eller *yttarleia*. Den siste blir òg kalla *djupleia*, norrønt *djúpleið*, som gjernast er raskare, breidare, djupare, men òg opnare for vêr og vind og dermed farlegare enn *innerleia*.

Leia vil som namn kunne brukast lokalt om ei seglelei mellom holmar og skjer som fører til ei busetjing eller liknande, men utom nærhorisonten tyder det usamansette *Leia* alltid den viktige hovudferdslevegen langs kysten.

Det er mange skjergardsnamn med *Lei-* som utmerkingsledd; *Leiskjeret*, *Lei-holmen*, *Leiøya*, *Leisundet*. Alle viser dei til kvar ferdleia går, anten det er ei lokal seglelei eller sjøve hovudleia. Såleis vil *Leiskjeret* typisk vera eit godt synbert skjer som over eit ope strekk viser kvar leia held fram eller som berre ligg attmed leia og altså utgjer ein del av skjergarden som formar ho.

Namnet *Leidland* finst som gardsnamn ein einskilt gong på Eigerøya. Ifølgje Rygh (NG X: 80) skal namnet ha opphav i *leirr*, m., 'leire', og det verkar sannsynleg, ikkje minst fordi det her har vore uttak av leire til porselensproduksjon. (Faktisk var det leireførekomstane på denne garden som i 1847 inspirerte Johan Feyer til å starte opp Egersund Fayancefabrik.) Denne garden er ein av sær mange *-land-*gardar i området. Sørvestlandet er eit klart tyngdepunkt for denne namneklassen, som ifølgje Inge Særheim har komme til i løpet av to ekspansjonsperiodar innom jorbruket, den første om lag 200-500 og den andre ca. 650-1000 (Særheim 2001).

Denne sørvestnorske intensiteten i bruk av elementet *-land* er i vår samanheng verd å skrive seg bak øyret.

I reiseskildringane til Ohthere og Wulfstan (Bately 2006) frå slutten av 800-talet treffer vi *land* både i samansette namn og som substantiv. Sjølv om det er uvisse om kvar Wulfstan sjølv høyrer heime, verkar det som om han nyttar seg av ein sams germansk nemningspraksis når han på turen frå Hedeby til Truso nyttar *land* for å markere eit territorium med ein eigen konge:

þonne æfter Burgendalande wæron us þas land, þa synd hatene ærest Blecingaeg, and Meore, and Eowland, and Gotland on bæcbord; and þas land hyrað to Sweon.

Vi ser at Bornholm blir markert slik, medan han hevdar at svear vil ha hatt ein form for overherredømme over Blekinge, Möre, Öland og Gotland (*land hyrað to Sweon*).

Den same frekvente bruken av *-land* for større landområde som anten er avgrensa topografisk eller som folkland eller rike (om dette, sjå óg Brink 2008), finn vi seinare på vestnordisk område i Níkulás Bergssons landkunne til hjelp for pilegimar, 'Leiðarvísir og borgarskipan', frå om lag 1157 (Rafn 1852). Elementet *-land* blir her mesta systematisk bruka for å indikere at det er tale om eit rike eller landområde, såleis: '[...] Jórsalaland, er þeir kalla Sýrland' (*Ibid.*: 414). Frå meir kjende strok ramsar Níkulás opp område som omgir Noreg (*Ibid.*: 405):

Gautland er fyrir austan Gautelfi, en þar næst Svíþjóð, þá næst Helsíngaland, þá Finnland; þá er talid til móts við Garðaríki, sem fyrr er (sagt). En öðrumegin hjá Gautlandi er Danmerk.

Næst Danmerk er Svíðjóð en minne, þar er Eyland; þá er Gotland; þá Helsíngaland; þá Vermaland; þá Kvenlönd ij, ok eru þau norðr frá Bjarmalandi. Af Bjarmalandi gánga lönd óbygð of norðr ætt, unz við tekr Grænland.

For større område er *-land* det mest produktive hovudleddet i nordiske språk, såvel før i tida som no. Ei hovudgruppe er samansettingar med stammenamn eller namn på folkegrupper. I oppramsinga til Níkulás er *Götaland*, *Hälsíngland*, *Gotland*, *Värmland*, *Finland*, *Kvenland* og *Bjarmaland* slike namn, og i Noreg er *Hordaland*, *Rogaland*, *Hadeland* og *Hålogaland* av denne typen. At namnetypen med folkenamn er produktiv i vikingtida, ser vi t.d. i namna *Skotland*, *Írland*, *Péttland* og truleg i namnet *Hjaltland* (Jennings 2011). Men *-land* er i vikingtida óg bruka i områdenamn med andre utmerkingsledd. Igjen med referanse til folket som bur der, fortel *Serkland* korleis folk i Abbasid-kalifatet går kledde og etter hudfarga på folket blir Afrika kalla *Blámannaland* eller *Bláland*. Vidare finn vi *-land*-namn

med områdenamn som inneheld geografisk deskriptive utmerkingsledd. I Noreg er *Oppland* eit gammalt namn av denne typen. I Sverige går *Uppland* att som landskapsnamn, og der finn ein òg t.d. *Småland*. Denne namnetypen er også produktiv under vikingtida. Frå Ísland og det nyfunne *Grænland*, reiste dei til *Markland*, *Helluland* og *Vinland*.

I den nemnte gruppa med innbyggarnemne er tydinga temmeleg klart ‘folkland, rike’, men sekundært har nok også namn som *Oppland* og *Småland* fått eit slikt innhald. I namn på noen store øyar, som *Gotland*, *Lolland* og *Sjælland*, er det uvisst om *-land* opphavleg er bruka i tydinga ‘øy’ eller kanskje igjen i tydinga ‘landskap, område’ (NSL: 279-82).

Som appellativ har *land* hovudtydinga ‘fastland, det som ikkje er vatn’. Denne tydinga kjem fram i det engelske ordet for ‘øy’, *island*, frå indoeuropeisk **akwa-* ‘vatn’ og germansk **aujo* ‘eitkvart på vatnet’ + *land*. Dette ligg truleg òg bak namnet på den store øya *Öland*, og andre svenske namn som *Svartsjölandet* og *Mörttjärnlandet* har likeins *-land* med denne tydinga ‘land i motsats till vatten; strandområde’ (SO: 185, 387). På norsk område har *-land* stundom vorte lagt til somme gamle øynamn, slik som *Hareidlandet*, og elles er *-land* hyppig bruka i skjergardsnamn i tydinga ‘fastland (i motsetnad til vatn)’ (NSL: 279). Denne tydinga er framleis levande som appellativ. Frå mine stork på Nordmøre kan fiskarane méda ‘oppi landet’, eller meir nøyaktig ‘oppi hitterlandet’ eller ‘oppi smølalandet’ dvs. ‘fastlandet på Hitra el. Smøla’. Ut ifrå denne bruken av *-land* som appellativ vil *leilandet* truleg vera rett fram forståeleg for ferdafolk flest langs kysten som ‘(fast)landet langsmed eller oppfor Leia’.

Det har hittil vore tatt for gitt at vi har med eit namn å gjera og ikkje eit appellativ. Det kan jo vera at vikingane refererte til ‘landområdet langsmed Leia’ på same viset som ein vestlending kan seie han kjem ‘inne frå fjordane’, altså appellativisk. Det er likevel gode grunner til å tru at *Laithlind* ville ha reflektert eit namn og ikkje eit appellativ. Ein kongstittel vil i prinsippet vera knytt til den politiske eininga kongen rår over, og sjølv om grensene kan ha vore noko flytande, vil òg ein ambulerande konge rår over eit geografisk kjerneområde, og det er vanskeleg å førestelle seg at ein slik lokalitet ikkje vil vera vera namngitt. Eit appellativ i staden for eit namn etter ein tittel å la ‘kongen av vestlandsfjordane’ vil innebære ein stor grad av lokal geografisk kunnskap om norske tilhøve, noko det er vanskeleg å tillegge dei irske munkane i den situasjonen dei var i når dei låner inn termen *Conung*.

Arkeologi: Makt og ekspansjon

Organiseringa av administrative einingar i det vi no kjenner som Noreg, kunne ha vore heilt forskjellig frå grenser vi i dag tek for gitt og kunne ha vore strukturert langs andre kommunikasjonslinjer. Likevel vil kommunikasjon tvillaust ha vore fundamentet for slike organiseringar, og det som batt folk saman, var sjøen. Dette

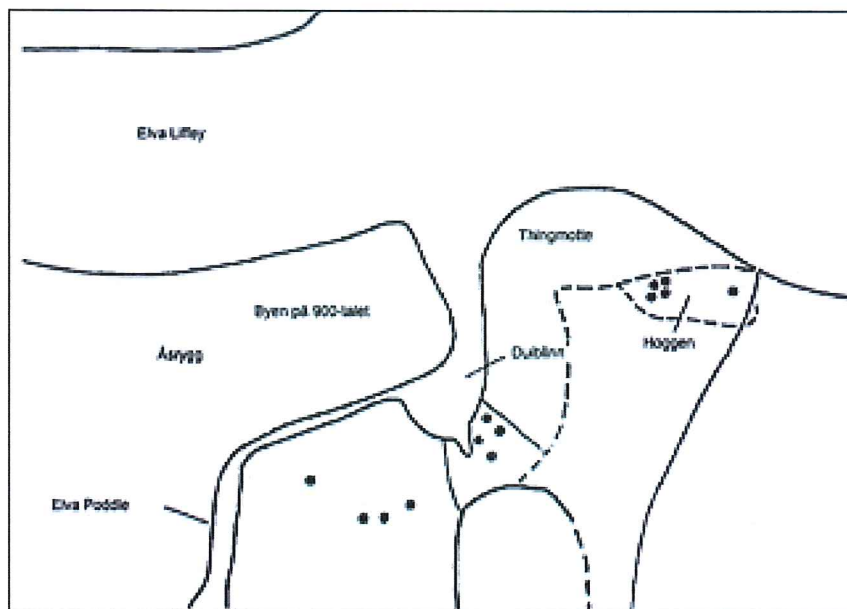

Fig. 2: Dublin i vikingtid. Prikkar viser vikinggraver, dei fleste frå 800-talet. (Etter Simpson 2010:50.)

ser vi prov på i dialektgrensene, og vi ser det i form av gamle landskapsinndelingar (Sandøy 1990: 63-88). Slik bitt Sognefjorden Sogn saman, og på same vis er Trondheimsfjorden omkrinsa av Trøndelag 'lovområdet til trønderane'. Enno tydelegare er dette lenger nord, der Hålogriket langs kyststripa i dag meir eller mindre utgjør den tynne, langstrekte delen av Nord-Noreg. Det er opplagt eit ønske om å råde over denne kommunikasjonen som ligg bak når hålogjarlen Grjotgard etablerer seg på Agdenes, for herifrå kunne han kontrollere ferdseilen, både den som gikk inn og ut Trondheimsfjorden og den langs Leia nord-sør langs kysten.

Det er mangt som peikar ut Sørvestlandet som eit interessant område med omsyn til maktkonsentrasjon og tidleg politisk organisering. I norsk samanheng er det her det er funne overlag flest romerske importsaker frå tida 400-600 e.Kr. Stammenamna *arothei* (hordar), *aetelrugi* (-ryger) og *agandii* (egder) som Jordanes (ca. 550 e.Kr.) nemner og som ein finn att i områdenamna *Hordaland*, *Ryfylke* og *Agder* (Svennung 1967), vitnar i alle fall om ein grad av identitet og organisasjon ut over ætta. Dette er òg skissert i modellar over moglege maktområde i jernalderen basert på arkeologiske funn, der eit rike med Avaldsnes som eitt av kanskje fleire senter er mellom dei sikraste framlegga,² og nye bygningsfunn frå mellom 200-talet og 500-talet viser til ein aristokratisk busetting på Avaldsnes som må ha basis i meir enn berre lokale ressursar (Skre 2012). Det er ikkje påvist kontinuitet i bygningsmassen på Avaldsnes etter 500-talet og fram til at vi høyrer i sagalitteraturen at

Harald Hårfagre skal ha budd der, men gravhaugane fyller til ein viss grad denne lakunen. Dei mange gravhaugane i området vitnar i seg sjølv om eit organisert samfunn, og på Avaldsnes fortel Flagghaugen om ein stormann gravlagt med halsring av gull og skjoldbule av sølv alt i det 3. hundreåret. Mellom Vestfold og Trøndelag er det på 700-talet berre ein verkeleg diger gravhaug og med gravgods som vitnar om ein framstående elite, og det er Storhaug på Avaldsnes. Aristokratane som vart lagde i haugane Grønhaug og Storhaug – frå like før det vi reknar som vikingtid – hadde ikkje berre kontroll over skipsfarten langs norskekysten; gravgodset fortel og at dei hadde kulturelle og materielle kontaktar sørover til frankarane (Opedal 1998: 147-58; sjå òg Opedal 2005. Dateringane av skipa som Opedal referer til er i ettertid flytta framover i tid. Sjå seinare om dette).

Medan ein manglar påvist kontinuitet i busettinga på Avaldsnes, er dette påvist på hi sida av Boknafjorden; mellom Stavanger og Sandnes, på Gausel og gardane kring. På Gausel har arkeologane nyleg avdekt ein storgard med røter attover til 500 f.Kr. og med fleirfasa bygningar i heile tidsperioden fram til om lag 800 e.Kr. Etter denne tida har husa truleg vorte flytta til der gardshusa låg inntil nyleg. På sitt største hadde garden to parallelle 40 m lange hovudbygningar på til saman 500 kvm (Børsheim & Soltvedt 2002). Noen direkte prov på kontakt med Dei britiske øyane før ca. 850 har ein ikkje funne på Avaldsnes, men det har ein her. I 1883 kom bonden på Gausel over ei grav, datert til 830-50, som av Egil Bakka (1969) er karakterisert som 'eit av dei finaste og mest forneme kvinnegravfunn ein kjenner, nest etter Osebergfunnet'. Her er heimlege praktarbeid av ypparleg kvalitet, og her er irske importvarer i form av beslag og pynt på relikvieskrin. Slike gjenstandar var ikkje kurante handelsvarer, og må mest truleg ha komme hit til lands som følge av vikingtokt. Ut ifrå ornamentikken på prydsakene frå Gausel daterer Bakka (1993) dei til første halvta av det niande hundreåret, til den klassiske perioden i irsk kunst som tok slutt med vikingtokta. Og kvinnegrava på Gausel er ikkje eit isolert funn. På Nord-Jæren er det funne fleire importerte insulære metallarbeid enn noko anna liknande område i Europa, og i heile Rogaland er det i alt registrert 43 funn frå det niande hundreåret med insulære importvarer (Børsheim 1997). Denne konsentrasjonen peikar ut Nord-Jæren og resten av Rogaland som kanskje det viktigaste utgangspunktet for vikingferder til Irland og Skottland på 800-talet (Kruse 2013).

Hordaland har derimot ein merkeleg mangel på gravgods frå Dei britiske øyane under vikingtida. På Egon Wamers kart (*Fig. 2*) over insulære funn kjem dette fråværet klart fram (Wamers 1997: 14). Her ser vi den nemnte konsentrasjonen på Jæren, tett med funn i Sogn og relativt få funn innimellom (sjå òg tabell i Iversen 2007:157). Korleis stemmer dette med at historiske kjelder påviser at hordar faktisk drog i viking? Dei ser til og med ut til å vore mellom dei aller første ute. *Den angelsaksiske krønika* vart rundt 900 auka på med lokale tradisjonar og lokalt skrivne

Fig. 3: Utbreiing av insulære importfunn i Skandinavia. Stjerner viser nye funn.
(Frå Wamers 1997, med løyve frå forfattaren.)

annalar. Slik høyrer vi i manuskripta D, E og F, som har tillegg bygd på lokal tradisjon frå Northumbria, for år 787 (eigentleg år 789) at i det året, medan Beorhtric was konge over Wessex, kom *préo scipu Norðmanna of Hæreðalande* til Portland i Dorset. Da kongens mann reid ned til dei og ville føre dei til kongens tun, slo dei han ihel (Whitelock 1979: 180). Dette er det aller første vitnemålet vi har om noko som minner om vikingaktivitet i England, og sjølv om krønika plussar på med den etterpåkloke kommentaren at 'dette var dei første skipa med danske (*Denisc*) menn som kom til engelskmennenes land', kan det sjå ut som om desse pionerane eigentleg kom frå Hordaland. Når kronikørane tek seg bryet med å opplyse om kvar illgjerningsmennene kom ifrå så presist, kunne ein ha bokført det som eit vitnemål om at angelsaksarane alt før det vi gjerne reknar som vikingtida faktisk visste kvar Hordaland var, men det relativt seine tillegget med basis i nord-engelsk tradisjon viser nok einast at dei der – ikkje heilt uventa – visste om Hordaland henimot slutten av 800-talet.

Moderne arkeologi har opna opp for nye perspektiv på fråvær av gravgods, noko som gjer at den slåande funnfattigdommen av insulært gravgods i Hordaland og spesielt i Sunnhordland kan tolkast på anna vis enn rett fram mangel på deltaking i vikingaktivitetar. Poenget er sosial lagdeling og maktkonsentrasjon og ein elite som ikkje samlar på rikdommar, men tvert om gir dei bort. Her handlar makt altså om å vera i posisjon til å kunne fordele verdier. Dermed treng ikkje maktsentra einast knytast til samlingar av rikdommar, og mangel på gravhaugar og gravgods kan òg fortelja om sosial lagdeling. Dagfinn Skre (1998: 247 ff.) meiner å kunne vise at ein under jernalderen på Romerike har eit system av relasjonar mellom gardane der eit fråvær av gravhaugar kan tolkast som fråvær av eit sosialt sjikt av bønder med sjølvråderett. Frode Iversen (1999) har i Hordaland og Sogn og Fjordane på same viset tolka mangel på gravhaugar og særleg våpengraver frå yngre jernalder som teikn på ufrie jordbrukarar. Ut ifrå eit slikt perspektiv blir altså fråværet av insulært gravgods eit indisium på at makta i Sunnhordland og Nord-Rogaland låg på få hender. Dette stemmer godt med det arkeologien kan fortelja om dette området: Her er det tale om ein uvanleg grad av maktkonsentrasjon (Iversen 2004).

Kniving mellom to eller fleire sentra i Rogaland ser ut til å ha lange aner (Løken 2001), men ut ifrå arkeologiske mønster og skriftlege kjelder, både irske og dei langt seinare norrøne, er det grunn til å tru at dette var noko som fann si løysing ein gong på 800-talet. Med tale om fråvær av insulært gravgods er det opplagt at eitt eller anna skjer i så måte på Nord-Jæren mot slutten av 800-talet. Medan det frå bygdene Sola og Madla er registrert 22 gravfunn frå 8. og 9. hundreåret, er det berre to gardar med gravfunn etter 900 (Myhre 1980). Ut ifrå mønsteret Skre og Iversen har påvist, kan det sjå ut som om gardane på Nord-Jæren kan ha tapt sjøelveigarstatusen sin i dette tidsrommet. Det same ser ut til å ha skjedd med Utstein-godset (Solberg 2003: 286-7).

Ringspenner

Ann Zanette Tsigaridas Glørstad (2010 og 2012) har vurdert keltiske og lokalt laga keltiskinspirerte ringspenner i norske graver, og ho påviser at det om lag 850 skjer eit skifte i måten desse spennene vart brukt. Først på hundreåret blir keltiske ringspenner vurdert som anna røva gods og ender opp som pyntegjenstandar i norske kvinnegraver, stort sett etter same distribusjonsmønsteret som anna insulært grav-gods; Trøndelag, Sogn, Vestfold og ein særleg konsentrasjon på Sørvestlandet (Fig. 3). Temmeleg brått skjer det så eit omskifte i og med at spennene blir tillagt prestisje, at dei blir laga lokalt og at spenner og kapper blir mannlege maktytringar. Denne nye bruken må nordmenn helst ha lært i Irland, for der var rikt dekorerte ringspenner av gjerne sølvforgylt bronse viktige statussymbol for aristokratiet i ulike irske makt dynasti. Tsigaridas Glørstad meiner ut frå dette å kunne sjå korleis den norske makteliten vart påverka av irske symbol og tradisjonar og at denne påverkinga ikkje berre var av kulturell art, men at nordmenn midt i det 9. hundreåret vil ha henta nye politiske tankar frå Irland og fått idear om maktkonsolidering på heimleg grunn. Her kan ein leggje til at inspirasjonen ikkje einast treng å komma frå Irland, for det er god grunn til å tru at om lag på denne tida tok norske vikingar også over leiarskapen av Dál Riata, det gælisk-piktiske kongedømmet på vestkysten av Skottland (Jennings & Kruse 2009.)

Tsigaridas Glørstad meiner at introduksjonen av nye symbol og ritual var eit steg i retning av å institusjonere ei sentralmakt. Når ringspennene her til lands vart gitt som gåver av kongen eller dei som representerte han, kunne dei ha hatt symbol-funksjon på fleire plan:

- dei stadfesta alliansen til kongen
- dei ser ut til å ha etablert nye former for maktrelasjonar og makthierarki
- dei kan ha vore assosierte med ein sakral herskarideologi slik som i Irland

I tillegg vart ringspennene truleg òg assosierte med kontaktnettet rundt Irskesjøen og dei økonomiske og politiske ressursane som det innebar.

Ringspenner er markant knytte til høgstatus mannsgraver; særst ofte med fullt våpensett og med hesteutstyr. Hovudmengda av mannsgraver med ringspenner er å finne på Austlandet og Vestlandet med klare tyngdepunkt i Vestfold og i Rogaland.

Ifølgje Tsigaridas Glørstad verkar det som om lokale variasjonar i utforminga kan vitne om ulike regionale nettverk. Ut ifrå 'den antatte politiske situasjonen i Norge og den norske elitens relasjonar til det insulære området' (Glørstad 2010: 253) finn Tsigaridas Glørstad det mest truleg at bruken av dei nye symbola kan relaterast til ekspansjonen av Hårfagre-ætta og trongen som dette dynastiet hadde for å stabilisere makta si og utøve ein fastare kontroll over større regionar. Ut ifrå distribusjonen på Vestlandet konkluderer ho (*Ibid.*: 258):

På bakgrunn av forekomsten av ringspenner kan det derfor på Vestlandet skilles ut minst fire mindre politiske regioner tiknyttet kongsmakten: I området fra Lygra til Alrekstad i Nordhordaland, rundt Skåla/ Hattebergområdet i Sunnhordland, i området fra Sirdalsheiene opp til Etne og på Sola i Rogaland. Med utgangspunkt i at ringspennene har utgjort sentrale politiske og ideologiske symboler, og med tanke på at svært mange av ringspennene i disse områdene er av de antatte prakttypene III.A og III.C, indikerer dette at disse områdene har vært under Haraldsættas kontroll gjennom at lokale ledere har vært knyttet til disse gjennom formaliserte, vennskapsliknende allianser, ritualisert og tilkjennegjort gjennom utdeling [av] kapper og ringspenner, etter insulært og kontinentalt mønster.

Hovudpoenget til Tsigaridas Glørstads er at ho ut ifrå eit arkeologisk materiale kan påvise ein kulturell og ideologisk-politisk påverknad frå Irland og at denne tek til midt på 800-talet. I tillegg stadfestar ho at det i så måte er på Sørvestlandet og i Vestfold at ein i særleg grad kan påvise denne påverkinga, samt at det gjennom heile perioden er ein indre samanheng mellom desse to regionane. Vi skal røkje etter om andre indisium kan understøtte det bilete som Ann Zanette Tsigaridas Glørstad har skissert.

Skipa

Dei to storhaugane på Avaldsnes, Storhaugen og Grønhaugen, vart begge utgravne på ei tid da preservering av skipsrestane ikkje var høgt prioritert. Bergen Museum har att einast nokre rett så unnslege restar av begge skipa som vart funne; litt av kjølen og spanta og delar av noen bord. Likevel er dette nok til å gi ein peikepinn om dimensjonen på skipa samt eit grunnlag for å dendrodatere og heimfeste trevyrket.

Storhaugskipet er ut ifrå dei bevarte fragmenta vurdert til å ha vore av same storleik som dei store skipa frå Vestfold; mellom 22-24 meter, og Grønhaugskipet noko mindre, om lag 15 meter. Det er altså snakk om store skip, og saman med det rike gravgodset som følgde dei, gir skipsgravleggingane inntrykk av prektige sere-moniar som i form av maktuttrykk kunne ha vore iscenesett for anten å halde eit rike saman eller for å gi autoritet til ein ny politisk konstellasjon (Opedal 1998 og 2005).

Dateringane av skipsrestane på grunnlag av ^{14}C gav utilfredsstillande store slingringsmonn, men nyleg har Storhaugskipet og Grønhaugskipet vorte daterte mykje meir presist ved hjelp av dendrokronologi. Niels Bonde og Frans-Arne Stylegar (2009) har med denne teknikken tidfesta Storhaugskipet til AD 758–87, mest truleg 770, og Grønhaugskipet til AD 775–801, mest truleg 780. I Storhaugen vart ei bør, som truleg har vore brukt til å frakte torv til gravlegginga og som dermed sannsynlegvis vil ha vore laga av nytt og lokalt treverk, datert til 779.

På grunnlag av ein etter måten veikt dimensjonert og grunn kjøl og manglande mastefeste er det hevda at Karmøy-skipa ikkje vil ha vore seglførande, men heller har vore roskip. Poenget i denne samanhengen er at det knapt kan herske tvil om at skip av slike dimensjonar vil ha vore havgåande, anten dei vart segla eller rodd. På Avaldsnes fantest det med andre ord skip store nok til lett å kunne krysse Nord-sjøen rundt om på den tida da dei første vikingane opptre i angelsaksiske kjelder (år 789, 793) og i irske kjelder (795).

Det eldste nordiske skipet som er gravd opp med riggfeste og fast ror, er Osebergskipet. Haugsettinga av dette skipet er dendrokronologisk presis datert til hausten 834, medan sjølv skipet er bygd av tømmer felt i 820. Gokstadskipet (frå 840) samt Tuneskipet (frå 905) har ein kunne fastslå var lokalt bygde farkostar frå Oslofjord-området, men dendroprovinensen til Osebergskipet viste seg – temmeleg overraskande – ikkje å vera Oslofjord-området og heller ikkje Danmark. Niels Bonde og Frans-Arne Stylegar er trygge på at også Osebergskipet faktisk er bygd på Sørvestlandet. Denne regionen blir såleis den staden i Skandinavia der ein kan påvise ein kontinuitet i bygging av store skip samt utvikling av rigg og segl i forkant av og inn i dei første tiåra av vikingtida.

I relieff av det Ann Zanette Tsigaridas Glørstad har påvist når det gjeld bruken av dei statusbærande ringspennene, blir provinensen til Osebergskipet desto meir interessant, for sjølv om det kan vera tale om ein tidsperiode på kanskje ein generasjon frå haugsettinga av Osebergskipet til vi ser dei første, identiske ringpinnene av type I.D i Rogaland og Vestfold, er det fristande å sjå eit framhald i noko som kan ha med maktdemonstrasjon å gjera. Tør ein rundt midten av 800-talet sjå herskarar med støtte i eit sørvestnorsk dynasti hevde råderett over eit Vestfold som i lang tid hadde vore dominert av danske interesser?

Den røva rikdommen og makta på Vestlandet

Det arkeologiske materialet sett i samanhang med historiske opplysningar gjer at ein må kunne hevde at dei insulære skattane kunne ha vore ein medverkande grunn til at nye maktkonstellasjonar vart skipa, anten i form av nyrike alliansar eller ved at eitt regionalt dynasti kunne slå seg opp over andre. Innom ein generasjon eller to må det ha skjedd ein intenst ekspansiv aktivitet frå Sørvestlandet. Nye idear om maktutøving såvel som materielle rikdommar blir frakta heim frå profitable ekspedisjonar til Dei britiske øyane og Irland. Innom same generasjonen blir dei to finaste kvin-negravene frå vikingtid jordfesta på Gausel og Oseberg, og på Oseberg er det eit sørvestlandsk praktskip som blir haugsett. Dette kan ha å gjera med det danske nærværet i Vestfold, sist historisk dokumentert i 813 (Pertz & Kurze 1895: 138f.). Anten er det sørvestnorske stormenn sjølv eller noen som har gode kontaktar med dei, som i 834 finn det naudsynt å uttrykkje makt i form av ei prektig hauglegging på Oseberg, på liknande vis som det vart gjort på Avaldsnes vel ein generasjon før.

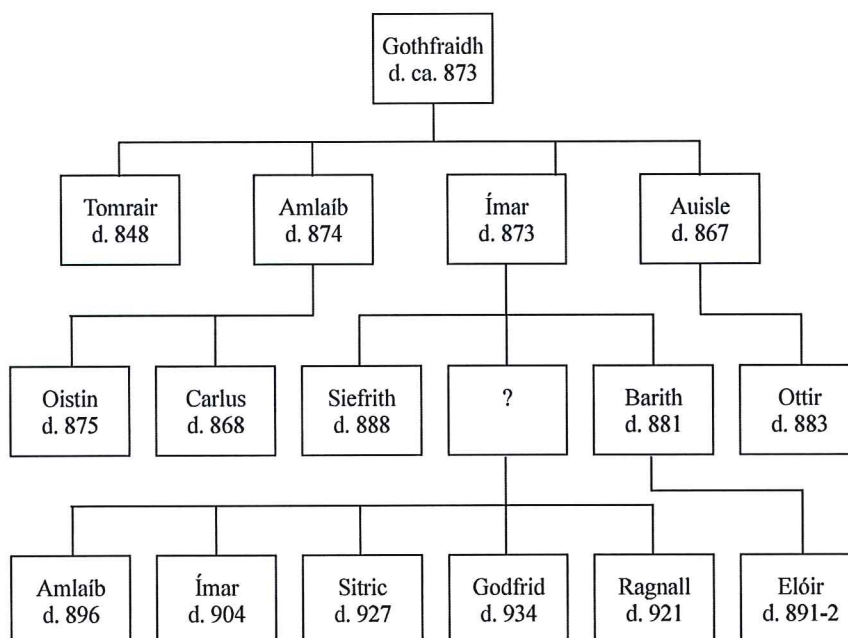

Fig. 4: Det tidlege Dublin-dynastiet. Sporreteiknet illustrerer at ein ikkje veit kva for ein av sønene etter Ímar som var far til den neste generasjonen kongar. (Basert på Ó Corráin, 2001: ill. s. 18.)

Med basis i utgravingane i Kaupang hevdar Dagfinn Skre (2007: 466-8) at det er først heilt mot slutten av 800-talet at ein anar at danekongen har svekka makt over Vestfold. Ut ifrå arbeidet sitt med ringspennene meiner Tsigaridas Glørstad (2010, kap 7) å sjå dette mykje tidlegare i hundreåret. Ho argumenterer for at distribusjonen og bruksmåten av ringspennene alt i 850-åra vitnar om ein sørvestnorsk dominans over Vestfold. Kan ein i Osebergskipet sjå noko av det same alt så tidleg som 834?

Når ein skal summere opp det arkeologiske materialet, kan ein hevde å ane framveksten av eit strengt hierarkisk samfunn på Sørvestlandet i siste halvdel av 800-talet. På Jæren tørkar det rike insulære gravgodset opp samstundes som sjølveiget ser ut til å forsvinne – utan at vi veit om Avaldsnes hadde ei rolle å spela i dette. Derimot står Avaldsnes klart fram som senter for ei rekkje storgardar i Sunnhordland og Nord-Rogaland, og dette senteret er i ei særstilling når det gjeld det arkeologien kan påvise av rikdom og skipsteknologisk utvikling. Det er kanskje ikkje direkte overraskande å finne skip i eit senter for eit rike bygd opp langs vestlandske kommunikasjonslinjer. Likevel er det interessant når både skip og irsk-inspirerte ringspennar med tilknytning til Sørvestlandet dukkar opp i omstridde Vestfold. Er det rett slik det arkeologiske materialet her er tolka, ser vi at det sørvestnorske riket med Avaldsnes som senter har eit kontaktnett både til Irland og Vestfold, og det vi

anar som motstykke til dette riket, er danske interesser som strekkjer seg både til Vestlandet, Vestfold og Dublin. Vi skal no sjå om dei samtidige skrivne kjeldene kan hjelpe oss vidare på ferda.

Dubgaill og Finngaill i irske kjelder

Skjematisk summert kan vi seie det følgjande er den relevante raude tråden i dei irske annalane (sjå *Fig. 4*): Vikingane som er assosierte med *Laithlind* må ha skaffa seg eit fotfeste i Dublin før 848, for i dette året høyrer vi (AU 848.5) at 'jarl Tomrair (*Pórir*), arveprinsen til kongen av *Laithlinn*' blir overvunne og drepen i ein irsk oppstand. Året etter (AU 849) kjem 140 skip *di muinntir rígh Gall*, 'som hørte til flokken til kongen over dei framande', med eit åtak på Irland der dei underkasta seg andre 'framande' som alt var i Irland. Desse, som annalistane kallar *Finn-genti* ('dei lyse heidne'), lir nederlag i Dublin i 851 og igjen 852 (AU) i eit sjøslag med *Dubgenti* ('dei mørke heidne'). Året etter, i 853 (AU), kjem Amlaib (*Óláfr*), 'sonen til kongen av *Laithlinn*', på banen og underkastar ikkje berre alle irane, men òg alle 'dei framande' i Irland. Dette innleier ein tjuårsperiode der *Óláfr* og dei som truleg er brørne hans, *Ívarr* og *Ásl*, sit med makta i Dublin (Downham 2007: 17-23). Eit høgdepunkt blir nådd da dei inntek den viktige borga Ail Cluaithe (Dunbarton) i hjartet av kongeriket Strathclyde på vestkysten av Skottland og året etter kan reise attende til slavemarknaden Dublin med hærtatte anglarar, britar og piktarar i 'to hundre skip' (AU 870 og 871). Men same året fortel dette notatet i *Dei fragmentariske annalane* (FA for året 871) at *Óláfr* blir kommandert heim:

(FA 400) Amhlaoibh do dhol a h-Eirinn i Lochlainn do chogadh ar Lochlandachaib& do congnamh rá a athair, .i. Gofridh, uair ra bhatar na Lochlandachaib ag cogadh 'na cheann-saidhe, ar t-tiachtain ó a athair ara cheann.

[Amlaib (*Óláfr*) drog frå Irland til Lochlann for å krige mot innbyggjarane av Lochlann og for å hjelpe far sin, Gofridh (*Guðfríðr* eller eldre *Guðfrøðr*), for innbyggjarane av Lochlann kriga imot han; far hans hadde sendt bod etter han.]³

Det ligg nær å tru at ærendet til *Óláfr* i 871 vil ha å gjera med den politiske uroa i Noreg i andre halvta av 800-talet. (Drøfta i detalj og med fantasi av A.P. Smyth 1977.) Vi høyrer ikkje at *Óláfr* kjem attende til Irland. *Ívarr* blir verande i Dublin til han døyr to år etter, da nemt som *rex Normannorum* (AU 873). Men med *Óláfr* og *Ívarr* ute or saga går det nedover med *Laithlinn*-dynastiet i Dublin. Sonen til *Óláfr*, Oistin [*Eysteinn*] blir myrda i 875, og i dei to tiåra etter ser ein ytterlegare drap og dynastiske feider. Det endelege fallet kjem i 902 da kongedømmet Brega, nord for Dublin, og Leinster i sør går saman og greier å hive vikingane ut av Dublin.

Vi finn restane av kongehuset att i Skottland i 904 da to 'sonesonar av Ímar' i eit slag drep kongen av Piktland og da *Ímar ua hÍmair*, eks-kongen av Dublin, sjølv blir drepen i Strathearn (AU 904). Bror deira, Ragnall [*Ragnvaldr*], dukkar eit tiår seinare opp i dansk-dominerte Northumbria der han vinn tittelen *rí Dubgall*, før ha dreg vidare til Man og så, i 917, er med på å vinne att Dublin i lag med bror sin, Sitric [*Sigtryggr*]. Året etter dreg Ragnall attende til York og sler seg opp som herskar over Northumbria og Cumbria. Da han døyr i 920 eller 921, er det som *rí Finngaill & Dubgaill*, altså som konge over både det 'lyse' og det 'mørke' framandfolket.

Det verkar som om termene *Finngenti* ('dei lyse heidne') og *Finngaill* ('dei lyse framande') kan knytast til *Laithlinn*-dynastiet og til vikingaktivitetar i Irland medan *Dubgenti* ('dei mørke heidne') og *Dubgaill* ('dei mørke framande') i hovudsak opptre i samband med vikingane sine gjeremål i England og Wales og berre unntaksvis i Irland. Når *Dubgaill* blir bruka i kongelege titlar i det 10. hundreåret, er dette knytt til danske vikingar som herskar over York. Om ein dristar seg til å projiserer dette mønsteret til det førre hundreåret, ser det altså ut som om danske vikingar i ein periode, 851-2, utfordra, vann over og styrte Dublin og Irland, men dette viste seg snart å vera eit heller kort avbrekk i det lange hegemoniet til *Finngaill* frå *Laithlind* (Etchingham 2010: 86-7, 2014: 27-38; for eit motsett syn, sjå Dumville 2005). Óláfr inngår giftemål med dotter til Aed Finnliath, kongen av Tara, men denne alliansen held ikkje lenge. Situasjonen er særst labil, og vi ser andre grupperingar, stundom på tvers av etniske grenser, danne seg i opposisjon til Dublin-kongane. Verd å merkje seg er ei gruppering kalla *Gall-Ghàidheil*, 'gæliske el. gælisktalande framande', som på 850-talet i allianse med Mael Sechnaill ligg i strid med Ívarr og Óláfr (AU 856.3, 856.5, 857.1). Desse krigarane blir leidde av *Caithil Find*, eit namn som fleire har knytt til *Ketill Flatnefr*, som i norrøne kjelder blir skildra som ein nordvestlandsk opponent mot Harald Hårfagre. Det er kronologiske og andre problem med denne identifikasjonen, men det kan vera at vi her anar ein norsk maktkamp med ein utløpar til Irskehavet (Jennings & Kruse 2009).

Ut over det at *Laithlind* og *Finngaill* ser ut å vera mynta på norske vikingar, er det uråd ut ifrå dei irske kjeldene å knyte termene til eit bestemt norsk område eller småkongedøme. Kanskje kan ein likevel driste seg til å hevde at det er noko vestnorsk over den stadige opposisjonen til *Dubgaill* – om det er rett at denne termen viser til danske vikingar. Det blir sagt i klartekst at det var uro i *Laithlind* i 872, og det kan vera at det nettopp er denne uroa i heimlandet som ligg bak intrigane og svekkinga av Dublin-dynastiet mot slutten av hundreåret.

Kan ein knyte Harald til *Laithlind*-dynastiet?

I dei irske kjeldene dukkar aldri namnet *Harald* opp. Her er det 'Gofridh' eller liknande (norrønt *Guðfriðr* eller *Guðfrøðr*) som blir gjentatt. I *Dei fragmentaris-*

ke annalane (FA 400) for året 871 høyrer vi som nemnt at Óláfr blir kalla heim for å hjelpe far sin 'Gofraidh' med eit opprør mot han, og for året 871-2 (AF 401) heiter det:

Isin bliadain si, .i. an deachmhadh bliaghain flatha Aodha Finnleith, ro inn-reasttar Iomhar mc. Gothfraidh mc. Raghnaill mc. Gothfraidh Conung mc. Gofraidh, & mac an fhir rá chúaidh a h-Eirinn, .i. Amlaoibh, o iarthar go h-airthear, & o dhesgeart go tuaisgeart.

[I dette året, dvs. det tiande året Áed Findliath herska, plyndra Imar, son til Gothfraid, son til Ragnall, son til Gothfraid Conung, son til Gofraid, og sonen til mannen som drog frå Irland, dvs. Amlaib, frå vest til aust og frå sør til nord.]

Og for året 873 (FA 409) høyrer vi:

K. u. Ég righ Lochlann, .i. Gothfraid, do tedhmaimm grána opond. Sic quod Domino placuit.

[Kongen av Lochlann, Gothfraid, døydde av ein plutselig grufull sjukdom. Til Guds hugnad.]

Alfred P. Smyth (1977:108-12) peiker på ein slåande namneparallel i 'Ynglingatál' og i Dublin-dynastiet, og ut frå denne hevdar han at Dublin-Óláfr må vera Olaf Gudrødsson Geirstadalv og liggje gravlagd i Gokstadhaugen og at Dublin-Ívarr er Ivar den beinlause. Sjølv om dette er interessant, har ikkje framlegget vunne mykje støtte i nyare forskning med auka skepsis til dei seine norrøne kjeldene som Smyth stør seg på. I stil med Alfred P. Smyth kan ein peike på at Gudrød og visse andre namn opptre i ætta etter Harald og kan ha basis i oppkalling. Harald Hårfagre har ein son han kallar Gudrød Ljome, nemnt i eit kvad der Tjodolv i Kvine kallar han 'vidgjetne konge' (*Haralds saga*, kap. 35), og ein annan av haraldssonane, òg nemnt i eit kvad, heiter Ragnvald. Dette er òg namn som blir nemnt i slektshistoria til Ívarr og Óláfr i *Dei fragmentariske annalane* (FA §400 og 401), men i form av ei sein og dermed usikker irsk søge (Downham 2007: 16). Sjølv om ein kan skrive seg slikt bak øyret, er det nok ikkje stort anna ein kan gjera med det. Vi bør nok akseptere at vi ikkje på noko sikkert vis kan knyte Dublin-kongane til namngitte personar i dei norrøne kjeldene. Såleis kan ein ikkje vera trygg på om *Amlaib Conung*, som i dei irske kjeldene er gift med dotter til Áed Finnliath og har sonen *Oistín* (AU875.4) er den same som Óláfr inn hvíti som opptre i norrøne kjelder og der gifter seg med *Aud*, dotter til Ketil Flatnef og får sonen Þorsteinn

raudi (*Landnámabók* (Benediktsson 1968, §13) og *Laxdæla Saga* (Sveinsson 1934, kap. 4). Men merk at *Amhlaibh Fhinn* [*Óláfr hvíti*] er nemnt i eit skotsk dikt frå mellomalderen, ‘Domnall mac Raghnaill, Rosg Mall’, og altså stadfestar ein keltisk tradisjon for ein *Óláfr* med tilnamnet ‘kvite’ (McLeod & Bateman 2007: 75).

Det er no vanleg å leggje slaget i Hafrsfjord til 880-åra. Claus Krag meiner det fann stad så seint som kring 900 (Moseng *et al.* 2007: 64, Krag 1995). Dette er ei god stund etter at *Laithlind* sist er nemnt i dei irske kjeldene, og om denne tidfestinga er rett, skal ikkje vente at namnet *Harald* skal dukke opp mellom aristokratane som rådde over Dublin. Det bør likevel røkjast etter om *Laithlind*-dynastiet i Dublin på anna vis kan knytast til Haraldsætta. Vil dei t.d. ha sams økonomiske interesser og sams fiendar?

Med moderne sagakritiske auge er det fint lite truverdig historie å hente frå Snorre si søge om Harald Hårfagre (Krag 1991: 185-7). Her er ikkje staden for å drøfte dette i detalj. Det vi i staden kan gjera her, er å skjera denne kjelda inn til beinet og lite einast på det som Snorre siterer frå Torbjørn Hornkloves poetiske framstillingar ‘Glymdrápa’ og ‘Haraldskvæði’. (Her blir dikta respektivt sitert etter Marold 2012 og Fulk 2012.) Desse kveda skriv seg truleg frå like før 900 og kan altså vera ei så samtidig kjelde som ein kan håpe på å finne i ein norrøn samanhang.

Dei fleste historikarane vil nok i dag skrive under på at Harald mest truleg var ein vestlandsbasert småkonge, på tvers av det Snorre hevdar. Framstillinga til Snorre er i mangt sjølvmotseiande og i konflikt med dei to kveda til Hornklove. Snorre vil ha det til at Harald gjorde Utstein til kongsgarden sin etter slaget, men i ‘Haraldskvæði’ heiter det om *Haraldr Lúfa* (‘lurvehår’): *allvalds austmanna, es býr at Útsteini*. Claus Krag (1995: 86) meiner at dette eigentleg tyder at Harald alt budde på Utstein da slaget fann stad, og som vinnar av slaget vart han herskar over austmennene. Når det i diktet blir sagt at Harald lausna festet på skipa da han venta ufred, kan dette lesast som eit indisium på at Harald alt hadde førtøydd skipa sine i den naturlege hamna som Hafrsfjord utgjer, dvs. at åtalet kom mot Harald som alt låg i Hafrsfjord. Det kan altså vera grunn til å tru at Harald alt hadde fotfeste på Nord-Jæren da slaget fann stad og at slaget var eit sjøverts åtak frå aust – *knerrir kómu austan* – mot eit vestnorsk dynasti som vaks og meir og meir tok form av eit trugsmål.

I ‘Haraldskvæði’ blir berre to av Haralds motmenn namngitt: *Kjötve* og *Haklang*. Dei har begge austleg provenans. Namnet *Haklang* er elles berre funne to gonger, begge i Danmark, og *Kjötve* har òg ei klar austleg utbreiing (Masdalen 2005: 70-110). Dette peikar i retning av at dei namngitte som sloss mot Harald i Hafrsfjord, var danskar og at motmennene til Harald representerte danske interesser.

Særleg i ‘Glymdrápa’ står Harald fram som ein hovding med ei fortid i vestervi-

king. Lite i dette diktet viser til tid og stad, men noko er det. Dei to første strofene er ein slagscene der Harald først kjempar på ei hei, og etter at han har vunne strida, legg han til havs. Men i strofe to (som berre finst i *Heimskringla*) får vi ein interessant referanse til det som kan vera ein lokalitet: *helkannandi hlenna Hlymreks*, som ein kan omsetje med at Harald viste 'Limericks tjuvar hel-vegen' (Vigfusson & Powell 1883, vol. II: 30). Sjølv om denne tolkinga er omstridd, er det likevel mogleg at dette viser at Harald kunne ha kjempa mot fiendar som har hatt gjeremål i Irland. (Argumentet til Marold (2012:80) med at diktet elles ikkje nemner irar, men berre skottar, held ikkje, som vi skal sjå om litt.) Frå 873 kan ein dokumentere det som Clare Downham (2014: 9-10) kallar krigføring mellom vikingar i Dublin og Limerick, og denne varar ved heilt til *Óláfr Guðrøðsson* ein gong for alle legg Limerick under Dublin i 937 (Valente 2008: 116). Det vil ikkje vera urimeleg å finne at ein stormann med interesser i Irland kunne ha vore involvert i denne kampen, men ut ifrå den usikre passasjen i diktet er det ikkje råd å seie om Harald faktisk var i Irland eller kvar han stod i strida mellom Dublin og Limerick.

Det er likevel anna i 'Glymdrápa' som peikar i same sørlege leia. I strofe tre og fire blir det sagt at Harald, som heilt ung, sjøsette skip og drog sørover, og der slost mot to hovdingar. I strofe fem sigrar Harald, og i strofe seks legg han under seg folk og land *fyr haf sunnan*, og der fortøydde han skipa sine. I neste strofa sigrar 'han som er uven med gautane', og sjølv om Snorri utbroderer dette til ei ferd opp Götaelv, gir diktet sjølv inga lokalisering. Det same gjeld strofe åtte som Snorri legg til Isle of Man, men som einast seier at Harald kjempar på sanden før han får skottane til å rømme. (Lina *allr herr Skota þverri* er mykje diskutert. Sjå Fidjestøl 1993:18.) Her må det peikast på at termen *Skota*, genitiv fleirtal, kan bety 'irar'. Folket som på latin heiter *Scotti*, kom til vestkysten av Skottland ifrå Irland på 500-talet, og det er ikkje før i det 10. hundreåret at termen i dei insulære kjeldene referer til det vi i dag kjenner som 'skottar' (Woolf 2007: 146). I fall Hornklove ikring år 900 faktisk meiner det vi i dag referer til som 'skottar' og ikkje 'irar', vil han vera den første som gjer det.

Strofe åtte nyttar Snorre (1962: 120-2) til å dokumentere at Harald etter slaget i Hafsrfjord systematisk skal ha herja Hebridane, Skottland og Man. Dette er problematisk ettersom det ikkje er notert i dei insulære annalane, for ei traumatisk hending av slike dimensjonar som Snorre skildrar innoom interesseområdet til dei irske annalistane, vil normalt ha vorte bokført. (Hæertoget til Harald slik Snorre skildrar det, minner mistenkjeleg om det som Magnus Berrføtt gjorde i 1098.) Det er opplagt at Snorre i saga (1962: 138) tek grovt i miss når det gjeld kronologien til Dublin-dynastiet når han hevdar at Torgils, den første Dublin-kongen, var sonen til Harald. Ein kunne med milde augo ha hevda at denne feilen kan reflektere ein forvanska tradisjon som knyter Harald til det norrøne Dublin-dynastiet, men her skal vi ikkje bruke Snorre som sanningsvitne på noko som har med Harald å gjera.

I sum kan ein seie at Torbjørn Hornklove teiknar eit bilete av Harald som ein sjøkung som har sloss mot skottar/irar og at han kan ha hatt problem med at Lime-rick har vorte røva frå han sjølv eller frendane hans. Hovudfiendane hans er frå aust, og kanskje er dei danske. Dette er eit venta bilete av ein vestlandshovding på 800-talet, men det kan ikkje brukast til å knyte han direkte til Dublin-herskarane. På den andre sida fråskriv heller ikkje dikta på nokon måte at Harald skulle ha hatt ei slik tilknytning.

Om Claus Krag har rett, satt altså Harald før slaget på Utstein, og i og med at skipa hans låg fortøyde i Hafrsfjord, ser han da ut til å ha hatt kontroll over Nord-Jæren. Det vi ikkje veit, er om dette er ein ny situasjon eller om dette er sjølv det teritorielle maktgrunnlaget til Harald. Ut ifrå dei norrøne kjeldene kan ein ikkje veta om Harald rådde over Avaldsnes før slaget i Hafrsfjord; det einaste vi veit, er at han satt der *etter* slaget. Vi veit altså ikkje om det er snakk om ein ekspansjon frå Sogn sørover til Sunnhordland og Nord-Rogaland og derifrå til Jæren, eller om den 'riks-samlinga' som var utfallet av slaget i Hafrsfjord, var at kongedømet med Avaldsnes som senter kom inn under Haralds kontroll. Tilhøvet mellom Nord-Jæren og Nord-Rogaland held fram med å vera samansett og problematisk like inn i rikssamlinga. I dette spelet vil uansett Avaldsnes ha vore ein avgjerande brikke. Det ser vi i og med at Harald vel å busetje seg der etter slaget, og han vel å la seg haugleggje der.

Laithlind-kongane i Dublin vil etter alt å dømme ha hatt ein basis i eitt eller anna mektig kongedøme i Noreg, men vi har ingen sikre prov på at Dublin-kongane har røtene sine i Avaldsnes-dynastiet. Verken ut ifrå norsk eller irsk kjeldegrunnlag står altså rolla til Avaldsnes fram på klart vis. Dette er frustrerende, ettersom arkeologien temmeleg klart seier at det på denne tida ikkje er råd å påvise eit mektigare rike på Vestlandet enn det med Avaldsnes som hovudsete, og det er mesta uråd å førestelle seg at dette riket på eitkvart viset ikkje vil ha vore involvert i samlingsaktiviteten som pågjekk i siste halvta av 800-talet. Likeins er det vanskeleg å sjå at dette mektige sørvestnorske riket ikkje skal ha vore involvert i den lukrative vikingeaktiviteten ved Irskehavet. Vi skal no sjå nærmare på maktgrunnlaget til riket der Avaldsnes vil ha vore eit senter.

Avaldsnes og Leia

Det er ved Boknafjorden at leia langs Vestlandet tek til. Over Lista og Jæren er det ingen skjergard som kan gi ly frå det opne havet, men frå og med Karmøya og nordover kan ein stort sett ferdast innanskjers. Sjølv namnet *Karmøya* avspeglar rolla øya har for Leia: Norrønt *Kormt*, genitiv *Karmtar*, er ei dentalavleiing til ordet *karm*, m., og tyder 'den som lagar karm, livd (mot havet)' (NG X: 378).

Den strategiske posisjonen til Karmsundet skal det mykje til for å overvurdere. Det kan ikkje rå tvil om at det nettopp er på grunn av lokaliseringa at Avaldsnes, midt i Karmsundet, har vore stormannssete langt tilbake i førhistorisk tid. Som vi

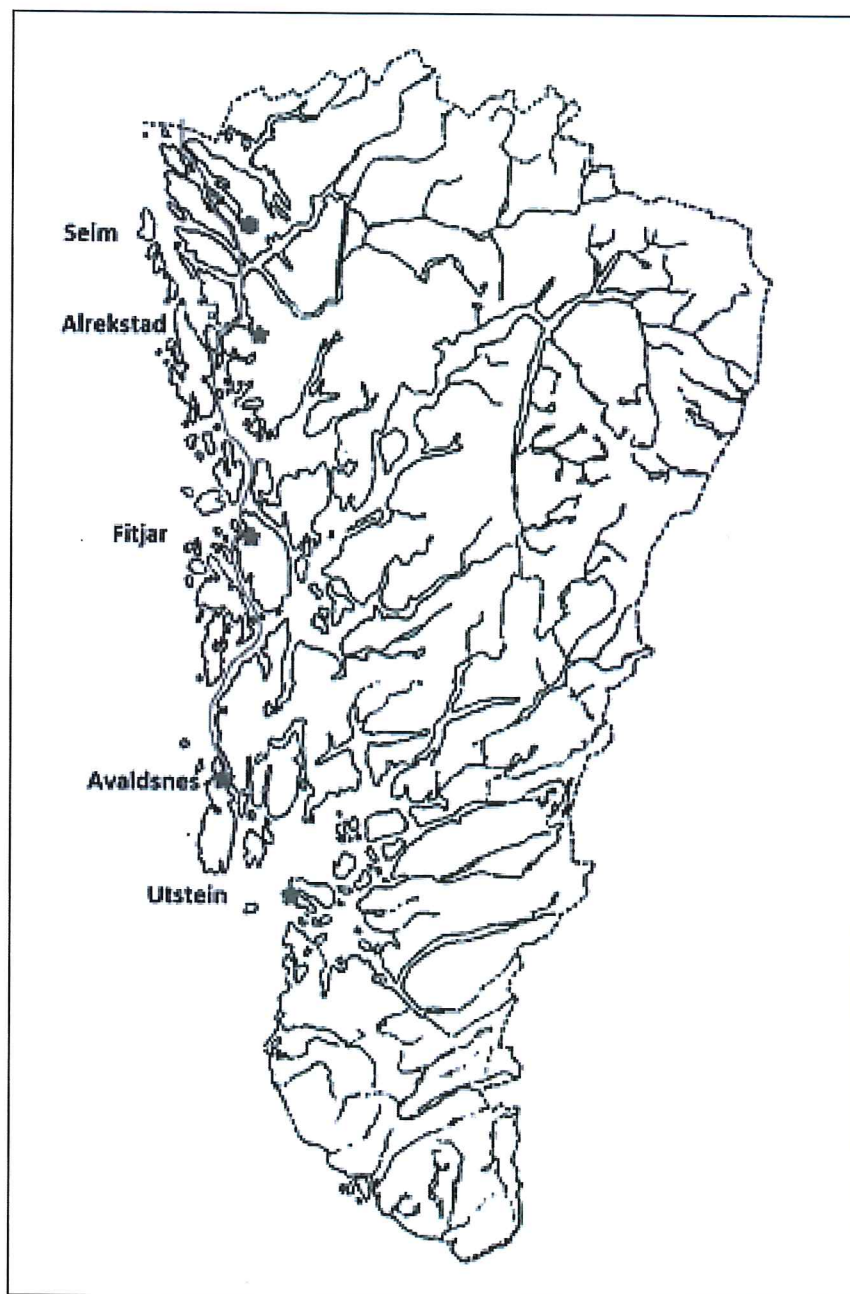

Fig. 5: Haralds gardar ifølge Harald Hårfagres saga. Leia er innteikna.

har sett, har dette nyleg vorte arkeologisk stadfest ved funn av store hustufter frå 200-talet av. Etter at Harald Hårfagre valde staden til kongssete, hadde kongsmakta sete her i 500 år. Herifrå kunne ein på best måte kontrollere Vestlandet, for det som knytte Vestlandet saman, var sambandet langs Leia, med Avaldsnes som nålauget denne kommunikasjonen måtte gjennom. Dette riket vil ha strekt seg langs *Þjóðleiðin*, langs ferdvegen etter kysten. Kor langt nord og sør eit slikt maktområde ville ha nådd i den yngre jernalderen, har vi ein peikepinn om i form av dei gardane som seinare vart kongsgardar frå Harald Hårfagre av. I *Heimskringla* seier Snorre (1962: 142-3):

En er Haraldr konungr tók at eldask þá settisk hann optliga að stórbúum, er hann átti á Hordalandi, á Alrekssþodum eða Sæheimi eða Fitjum, ok á Rogalandi, at Útsteini ok á Qgvaldsnesi i Kqrmt.

Denne oppramsinga reknar Knut Helle (1993 : 149f.) som noko av det mest truverdige som finst i den usikre tradisjonen etter Harald Hårfagre. Gardane ligg som perler på snor langs Leia; frå nord: *Seim*, *Alrekstad*, *Fitjar* og *Avaldsnes* og altså *Utstein*, som i 'Haraldskvæði' (Fulk 2012:103) er spesielt nemnt som bustaden til kongen, kanskje før slaget i Hafrsfjorden.

Alt i folkevandringstida vil det ha eksistert eit transportnettverk langs Leia opp til Trøndelag og lenger (Solberg 2003: 108 ff.). Bjørn Myhre (1993: 56-8) ser for seg framvoksteren av ein vestnorsk elite basert på kontroll av varetransporten langs Leia og frå innlandet ut mot kysten. I tillegg til Avaldsnes trekkjer Myhre fram Etne og Halsnøy som sannsynlege sentralplassar med rike graver og gravhaugar og strategisk plassering langs Leia. Arnfrid Opedal (1998: 109-40; Opedal 2005, fig.11) peiker på ytterlegare noen gardar eller gods langs sjøverts ferdslevegane i dette området der det er gjort uvanleg rike funn frå 700-talet, men ho meiner det fins få karakteristiske trekk for storgods sør for Boknafjorden og nord for Sunnhordland.

Gjennomgåande tema i arkeologien frå dette området er gjenstandar av frankisk opphav og gjerne store nausttufter, og Opedal trur vi har å gjera med gods som kan ha vore brikkar i eit veitslesystem i eit reisekongedøme. Dette er dokumentert av Frode Iversen som har detaljundersøkt og virtuelt rekonstruert dei opphavlege storgodsa *Seim*, *Alrekstad* og *Fitjar* i Hordaland. Han kjem fram til at dei var uvanleg store; 'i størrelsesorden 30-50 gårdar' (Iversen 2004: 385-6), og han meiner at dei i yngre jernalder vil ha utgjort ei kjerne i eit kongedøme der kongen fysisk kontrollerte kystlandskapet ved å reise rundt på veitsle. Her er det altså ikkje snakk om eitt enkelt senter, men om eit nettverk av kongsgardar der makta blir utøvd ved å flytte frå den eine storgarden til den andre (Iversen 2007). Lokaliseringa av gardane i dette sørvestnorske reisekongedømet viser at sjøve maktstrukturen i dette riket var sentrert kring Leia.

Det kan vera at mangelen på insulære funn i Hordaland og Nord-Rogaland einast fortel om mangel på arkeologiske utgravingar, men mest sannsynleg vil det ha grunnlag i sosiale rangordningar, der aristokratiet som sit på storgodsa, har hatt kontroll over utbyttet frå plyndringstokta i større grad enn det den tett spreidde distribusjonen av insulært gravgods på Nord-Jæren tilseier. Det aristokratiske systemet vi anar konturane av, er truleg ei sosial organisering rundt ein herse. Dette er ei vestnorsk sosial ordning som ein meiner har vakse fram inspirert av frankarane. Typisk innebar herse-ordninga at klare territorielle grenser ikkje var så avgjerande lenger. I staden kom ei fokusering på hovdingen som militær leiar og på maktrelaterte alliansar knytte gjennom gåver (Myhre 1991 :15; Opedal 1998: 118-26). Denne vestnorske typen maktstruktur, basert på eit krav om konstant tilførsel av verdigjenstandar, vil ha opplevd ei krise i og med den danske militariseringa som skjedde som svar på den frankiske trusselen på slutten av 700-talet. Handelen med kontinentet tørkar opp og dermed òg tilgangen til verdier, som fungerer som limet som held denne maktstrukturen oppe. Fleire har skrive utførleg om dette (sjå t.d. Opedal 2005). eHHer er det nok berre å peike på at dette utgjør ein del av motivkrinsen rundt eit anstrengt sørvestnorsk-dansk tilhøve som kanskje ligg bak såvel slaget i Hafrsfjord som maktkampen vel ein generasjon før, der danske interessar opponerte mot overherredømmet *Laithlind*-dynastiets hadde i Irland.

Det danske tapet av Vestfold skjer nettopp på eit tidspunkt da Danmark er splitta av indre uro, men strida vil, som vi veit, komma til å halde fram i hundreåra som kjem, hovudsakleg som ein maktkamp mellom dei danske kongane og dei vestlandsbaserte kongane. På Dei britiske øyane flyttar den same maktkampen seg etter kvart frå Dublin til York.

Meir enn Nord-Jæren har Avaldsnes eit opplagt motiv for å opponere mot danske interessar. På Avaldsnes satt eit dynasti som hadde kontroll over Leia og dermed tilgangen på varer ifrå nord. På si side vil Avaldsnes-ætta ha kjent danskane som ikkje berre territorielt aggressive, men òg som eit hinder for kontakten med Kontinentet og som dermed tvang dei til å søkje tilgang på verdisaker annan stad.

Med basis i arkeologien, skrivne kjelder og den historiske konteksten er vi komne eit stykke på veg. I det som kjem no skal vi sjå på namnet *Laithlind* ut ifrå onomastiske og geografiske omstende. Vi skal røkje etter om namnet kan passe på reisekongedømet med Avaldsnes som hovudsenter; vi skal med andre ord sjå om det finst eit namnemotiv.

Namna **Leidland* og **Nordveg*

Det er opplagt at **Leidland* vil vera eit framifrå motivert namn på eit kystbasert kongedøme som relaterte seg til Leia på to vis; ved å kontrollere ferdsla nord-sør langs kysten og ved å ha eit nettverk av hovudgardar langs dei sentrale ferdslevegane; altså ved å ha ei grunnleggande viktig inntekt i skattlegging av ferdsla og eit

nettverk der reisekongedømet kunne distribuere og gjera bruk av rikdommen gjennom veitsler. Ein kunne seie at Leia vil ha vore både det økonomiske grunnlaget og den teritorielle definisjonen av kongedømet.

Medan namnemotivet er opplagt, er det derimot eit problem for hypotesen som er lagt fram her at namnet **Leidland* ikkje kan dokumenterast i nordiske kjelder. Men kan vi eigentleg vente at eit slikt namn skal ha nedfelt seg i ein nordisk tradisjon? Vi veit ikkje stort om namna på småkongedømma som arkeologien kan indikere før rikssamlinga. Bortsett frå noen gamle områdenamn med grunnlag i stammenamn av typen *Rogaland* og *Hordaland*, og noen naturnamn som *Sogn* og *Møre*, er det få moderne namn som kan kvalifisere som sannsynlege namn på småkongedøme eller andre meir eller mindre faste samanslutningar som vil ha eksistert på Vestlandet. Om lag 550 AD listar som nemnt Jordanes (Svennung 1967) opp folkenamn 'frå same området', som vi i dag finn att i norske landskapsnamn: *Grannii* (Grenland), *Augandzi* (Agder), *Taetel* (kanskje Telemark), *Arochi* (Hordaland), *Rugi* (Rogaland) og *Ranii* (kanskje Romsdalen). I denne lista har han òg namnet *Eunixi*, som kan vise til eitkvart med 'øy-', men i dag er namnet ikkje attkjenneleg. Dette minner oss om at slike namn kan oppstå og dei kan døy, som namn gjerne gjer når dei ikkje lenger har ein funksjon.

I motsetning til Noreg – med ein heller enkel rikssamlingsprosess i ein periode utan skriftkultur – kan andre land med lengre skriftkultur vise døme på at namngitte politiske einingar døyr og ikkje etterlet spor omframt samtidige oppteikningar av namnet. Den einaste grunnen til at ein i Skottland kjenner til namna på kongedøma *Dál Riata* og *Fortriu*, er at dei vart oppteikna av munkar som var skolerte innom den uvanleg tidlege irske skrift-tradisjonen. Desse to kongedøma var vidare delt opp i mindre einingar. Såleis er *Fortriu* delt opp i sju mindre kongedøme, og mellom desse er om lag halvparten av namna attkjennelege i form av moderne stadnamn, t.d. er kongedømet *Catt* eller stammenamnet *catt* å finne att i det norrøne *Katanes* og i *Cataibh*, som er det gæliske namnet for Sutherland. Både det gæliske *Dál Riata* og det piktiske *Fortriu* hadde eksistert i mange hundre år før dei opphøyrer å eksistere i løpet av 800-talet – i alle fall dels grunna herjingane til vikingane – og blir oppslukte av den nye eininga *Skottland* (på gælisk *Alba*). Dei keltiske og deretter engelske kongedøma *Bernicia* og *Deira* smeltar saman til *Northumbria*, men dei er etter måten bra dokumentert i valisiske og engelske kjelder frå 800-talet. Mykje dårlegare historisk dekning har dei skuggeaktige angelsaksiske småkongedøma *Hwicce*, *Magonsaete* og *Lindsey*. Hadde ikkje skriftkulturen vore så tidleg på Dei britiske øyane, vil ein ikkje ha visst om noen av desse namna.

Namnet *Noreg* er òg i lang tid einast å finne i engelske kjelder. Namnet er første gong sikkert dokumentert når Alfred av Wessex skriv ned *Nordweg* etter Ottar som er på vitjing like før 900. Om lag 965 blir namnet for første gong brukt i

Norden da det blir skrive **nuruiak** på Jellingsteinen, og først i 1034 blir det i sjølve Noreg brukt på Kuli-steinen: i **nuriki**. I om lag hundre år eksisterte altså namnet utan å etterlate seg andre spor enn i nabolandet England, som hadde ein skriftkultur. Hadde *Noreg* som politisk organisasjon i løpet av denne tida opphøyr å eksistere, vil namnet einast ha vore dokumentert i desse kjeldene.

Ein kan førestelle seg at namnet **Leidland* forsvinn i og med at riket med det nye namnet *Noreg* oppstår, noko som det kan verke som om det gjer ei god stund etter at namnet *Laithlind* sist er dokumentert i dei irske kjeldene. Ifølgje den norrøne tradisjonen vil det på denne tida ha skjedd grunnleggjande politiske endringar i Noreg. Kan det vera at eit rike basert på Sørvestlandet – med namnet **Leidland* – hadde ekspandert i ein grad som kravde eit nytt namn?

Semantisk kan namnet *Noreg* ha to ulike meiningar. Basert på korleis grannespråka tysk og engelsk har tradert namnet, *Norwegen* og *Norway*, er det neppe tvil om at sisteleddet er ‘veg’. Den mest utbreidde tydinga av utmerkingsleddet er ‘nord’, slik at meininga med landsnamnet er ‘vegen mot nord’, noko som knapt kan vera noko anna enn Leia, kystvegen nordetter, sett ifrå sør i Nordsjøen. Den andre tydinga er basert på adjektivet *nór* ‘trong’ og blir såleis ‘den tronge vegen’. I så fall denoterer dette atter sjølve Leia eller det tronge innløpet til Leia, altså Karmsundet. Både **Leidland* og **Nordveg* kunne ha eksistert som samansette appellative lagningar lenge før dei vart spesifikke namn på politisk definerte område, på same vis som vi i dag kan tala om *fjellheimen*, *skattland*, *skjergarden*, *øyriket*. Såleis kunne ein godt sjå for seg at ‘(den tronge) vegen mot nord’ og/eller ‘landet langs Leia’ kan ha eksistert som geografiske referansar alt når Jordanes viser til dei spesifikke folkenamna *Rugii* etc. Den historiske utviklinga kunne så ha gjort det naudsynt å gjera bruk av først det eine og så det andre til å namngi to ulike politiske område. Kor som er vil *Noreg* både som appellativ og namn vera ein semantisk parallell til **Leidland*, der denotatet er skildra ut frå sjølve grunnlaget for eksistensen til den politiske eininga, i begge høve Leia.

Konklusjon

Denne bevisføringa manglar eit uomtvisteleg prov som utelèt all tvil om at *Laithlind* myntar på eit sørvestnorsk småkongedøme der Avaldsnes er eit senter. Rett nok kan Avaldsnes skilte med havgåande skip ved utbrotet av vikingtida, men dette betyr i seg sjølv ikkje anna enn at dei i denne regionen hadde teknologien til å kunne krysse Nordsjøen; det er ikkje prov for at dei faktisk gjorde det. Når det blir hevda at mangelen på keltisk gravgods i Sunnhordaland og Nord-Rogaland kan indikere sentralisering av makta, er det ei tolking basert på fråvær av arkeologisk materiale og seier berre noko i ein arkeologisk samanhang; ein kan ikkje trekkje språklege konsekvensar av slikt. Når det som mange reknar som den aller første journalførte vikingaktiviteten blir assosiert med *Nordmanna of Hæredalande* i engelske

kjelder, kan ein tolke dette som om hordalendingar var folk ein kjende til i desse stroka, men ein kan ikkje utleie at dei dermed var aktive i Irland. Namnetap av tidlege administrative einingar kan dokumenterast på Dei britiske øyane – ikkje her til lands. Slik er mange av argumenta svake kvar for seg. Med skort på fellande prov er denne saksframstillinga fundert på indisium. Håpet er at dei likevel samla kan teikne eit bilete. Såvel som i kriminalsaker som i historieforskinga kan indisie-kjeder stø opp under argument om sannsynlege omstende. I dette tilfellet er det å håpe at rekkja med indisium peikar i retning av at kongedømet rundt Avaldsnes ikkje berre var det sterkaste og best organiserte småkongedømet på Vestlandet, men at det både hadde makta og den teknologiske kompetansen til å kunne ta for seg av det aller beste av det som baud seg, nemleg Dublin. Og sjølv om Harald Hårfagre og ætta hans ikkje kan knytast konkret til Dublin-dynastiet, vil – om maktkampen rundt rikssamlinga er rett tolka – knivinga om Dublin vera ein spegel på det som skjer her til lands, der kampen mot danske interesser var eit hovudmotiv.

Motiv spelar ei viktig rolle i såvel historiske saksframstillingar som i kriminal-saker, og det småkongedømet på Vestlandet som ser ut til å ha hatt mest grunn til å liggje i konflikt med danskane, er Avaldsnes. Men i tillegg til sine handelsinteresser har kongedømet rundt Avaldsnes òg eit namnemotiv: Kongedømet er fundert på kontrollen av Leia, og det kan vera at namnet *Laithlind* reflekterte nettopp dette, på same viset som namnet *Noreg* seinare gjer det.

Noter

- 1) Noen ytterst få ord vitnar om kontakt hin vegen. I norske dialektar finn ein *sorn* m. 'steike- eller tørkeomn' frå gammalirsk *sornd* i Sogn, Inntrøndelag og på Nordmøre; og ugraset *skjak*, n. 'svimling', som iblanda kornet lagar *skjaks* eller *skjeks* øl, kjem frå *scethach* 'som fører til spying'. Ordet fantest i gammalnorsk i forma *skjadak* og er i dag registrert i Østfold, Agder og Sør-Trøndelag. Ordet *kru* f. eller *kruvi* m. 'innhegning for småfe, kalv eller rein' kjem frå gammalirsk *kró* med same tydinga og er påfallande avgrensa til indre Nord-Trøndelag. Arnold Dalen, i A. Dalen, J.R. Hagland, S. Hårstad, H. Rydving og O. Stemshaug, *Trøndersk språkhistorie. Språkforhold i ein region*, Trondheim 2008: 247-8, ymtar at dette ordet kan ha komme til Trøndelag via Vesterhavsoyane, og sideforma *kruvi* kan tyde på nettopp det. Det einaste sannsynlege stadnamnet med keltisk opphav i Noreg, øya *Dimna* på Sunnmøre, har opplagte parallellar på Island og Færøyane.
- 2) Dei viktigaste ein kan nemne er B. Ringstad, *Vestlandets største gravminner - et forsøk på lokalisering av forhistoriske maktsentra*, Upublisert magisteravhandling i arkeologi. Universitetet i Bergen, Bergen, 1986; B. Myhre, 'Chieftains' graves and Chieftom Territories in South Norway in the Migration Period', i *Studien zur Sachsenforschung* 6, Hildesheim 1987: 169-87; A. Opedal, *Kongens død i et førstallig rike. Skipsgravritualer i Avaldsnes-området og aspekter ved konstituering av kongemakt og kongerike 700-950 e.Kr.* Avhandling i arkeologi, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo 2005; Bjørkvik, Halvard, 'Avaldsnes i førhistorisk og tidlig historisk tid', i: *Kongskyrkje ved Nordvegen: Olavskyrkja på Avaldsnes 750 år*, red. av S. I. Langhelle og B. Lindanger, Lokalhistorisk stiftelse, Aksdal, 1999: 9-53. Ei kort framstilling om Avaldsnes på nettet er av Frans-Arne Stylegar: <http://arkeologi.blogspot.com/2011/05/avaldsnes-vest-norges-lejre.html> (lese 20/11 2014).

- 3) Her er *Lochlann* ei seinare modernisert form av det som mest truleg vil ha vore **Laithlind* da det først vart nedteikna. Annalskrivaren held fram med dette hjartesukket: 'Ettersom det vil trekkje i langdrag å oppgi årsaka til krigen deira og ettersom han har så lite å gjera med oss, sjølv om vi har kjennskap til han, vil vi unnlata å skrive om det, for vår oppgåve er å skrive om kva det enn er som angår Irland, og ikkje ein gong om alt det; for irane lir ondt ikkje berre frå dei frå *Lochlann*, men dei lir også mykje ondt frå sine egne.'

Bibliografi

- AFM: *Annals of the Four Masters*, CELT: The Corpus of Electronic Texts, <http://www.ucc.ie/celt/published/T100005A/index.html> (Lese 3/6 2014.)
- Ahlquist, A. 2005, 'Is acher in gaith ... úa Lothlind', *CSANA Yearbook* 3-4, (: 19-27).
- AU: *The Annals of Ulster*, CELT: The Corpus of Electronic Texts, <http://www.ucc.ie/celt/published/T100001A/index.html> (Lese 20/12 2014.)
- Bakka, E. 1969, 'Dronning på Gausel?' i: *Stavanger Aftenblad*, [desember 1969].
- Bakka, E. 1993, 'Gauselfunnet og bakgrunnen for det', i: *Arkeologiske skrifter*, nr. 7, Historisk museum, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Bately, J. (red.) 2006, *The Voyages of Othere and Wulfstan*. Viking Ship Museum, Roskilde.
- Benediktsson, Jakob (red.) 1968, *Íslendingabók : Landnámabók, Íslensk fornrit I*, Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Brink, S. 2008, 'People and land in Early Scandinavia', i: Garipzanov, I.H., Geary, P. & Urbańczyk, P. 2008, *Franks, Northmen, and Slavs : identities and state formation in early medieval Europe*, Turnhout, Belgium : Brepols Publishers, (:87-112).
- Bjorvand, H. og Fredrik Otto Lindeman, F.O. 2007, *Våre arveord. Etymologisk ordbok*. Oslo : Novus.
- Bonde, N. & Stýlegar, F.A. 2009, 'Fra Avaldsnes til Oseberg. Dendrokronologiske undersøkelser av skipsgravene fra Storhaug og Grønhaug,' i *Viking: tidsskrift for norrøn arkeologi*, (: 149-168).
- Bugge, A. 1900, 'Contributions to the history of the Norsemen in Ireland', I-III, *Videnskabselskabets Skrifter, II, Historisk-filosofisk Klasse*, nr. 4-6.
- Børshem, R.L. 1997, 'Nye undersøkelser av Gauseldronningens grav', i *Frå Haug ok heidni* 4, Stavanger.
- Børshem, R. L. & Soltvedt, E.-C. 2002, *Gausel – Utgravingene 1997- 2000*, AmS-Varia 39, Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Downham, C. 2007, *Viking Kings of Britain and Ireland. The Dynasty of Ívarr to A.D. 1014*. Edinburgh.
- Downham, C. 2014, 'Vikings' Settlements in Ireland before 1014', i Sigurdsson & Bolton 2014, (: 1-21).
- eDIL, *Electronic Dictionary of the Irish Language*, <http://www.dil.ie> (Lese 2/6 2014.)
- Dumville, D.N. 2005, 'Old Dubliners and new Dubliners in Ireland and Britain', i Duffy, S., red., *Medieval Dublin VI*, Dublin, (: 78-93).
- Egilsson, Sveinbjörn, red., 1825-37, *Fornmanna sögur eptir gömlum handritum útgefnar að tilhlutun hins norræna fornfræða félags*. I-XII. København: Popp.
- Etchingham, C. 2007, 'The location of historical *Laithlinn/Lochla(i)nn*: Scotland or Scandinavia?', i *Proceedings of the Seventh Symposium of Societas Celtologica Nordica*, Mícheál Ó Flaithearta, red., Uppsala (: 11-31).
- Etchingham, C. 2010, 'Laithlinn, "Fair Foreigners" and "Dark Foreigners": the identity and provenance of Vikings in ninth-century Ireland', i J. Sheehan & D. Ó Corráin, *The Viking Age: Ireland and the West – Proceedings of the Fifteenth Viking Congress, Cork, 2005*, Four Courts Press, (: 80-8).

- Etchingham, C. 2014, 'Names for the Vikings in Irish Annals', i Sigurdsson & Bolton, 2014, (: 23-38).
- FA: *Fragmentary Annals of Ireland*, Joan Newlon Radner, red., Dublin Institute for Advanced Studies, Dublin 1978. Elektronisk utgåve: CELT: The Corpus of Electronic Texts, <http://www.ucc.ie/celt/online/G100017.html> (Lese 3/6 2014.)
- Fidjestøl, B. 1993, 'Skaldekvad og Harald Hårfagre', i *Rikssamlingen og Harald Hårfagre*. Historisk seminar på Karmøy 10. og 11. juni 1993, Utgitt av Karmøy Kommune, Karmøy.
- Fritzner, J. 1867, *Ordbog over det gamle norske Sprog*, Kristiania [Oslo].
- Fulk, R.D. (red.) 2012, 'Haraldskvæði', i Whaley, D. (red.), *Poetry from the Kings' Sagas*, Part 1, Turnhout: Brepols, (: 91-117).
- Glørstad, A.Z.T. 2010, *Ringspennen og kappen: kulturelle moter, politiske symboler og sentraliseringsprosesser i Norge ca. 800-950*. Doktoravhandling, Universitet i Oslo, Oslo.
- Glørstad, A.Z.T. 2012, 'Sign of the Times? The Transfer and Transformation of Penannular Brooches in Viking-Age Norway', i: *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 45, 1, (: 30-51).
- Greene, D. 1978, 'The evidence of language and place-names in Ireland', i *The Vikings*, red. T. Andersson og K. Sandred, Uppsala, (: 119-12).
- Greene, D. 1975, 'The influence of Scandinavian on Irish', i B. Almqvist & D. Greene, red., *Proceedings of the seventh Viking congress*, Dublin, (: 75-82).
- Greene, D. 1978, 'The evidence of language and place-names in Ireland', i *The Vikings*, T. Anderson & K. Sandred, red., Uppsala, (: 120, 123).
- Griffiths, D. 2010, *Vikings of the Irish Sea. Conflict and Assimilation AD 790-1050*. Stroud, (: 36-7).
- Heggstad, L., Hødnebo, F. og Simensen, E. 1975, *Norrøn ordbok*, Oslo : Det norske samlaget.
- Helle, K. 1993, 'Rikssamlingen etter Harald Hårfagre', i S.Vea, red., *Rikssamlingen og Harald Hårfagre*, Karmøy, (:147-61).
- Holder-Egger, O. (red.), *Annales Engolismenses*, MGH SS XVI, Hanover, 1859, [gjenoptrykt 1963].
- Iversen, F. 1999, *Var middelalderens lendmannsgårder kjerner i eldre godssamlinger? En analyse av romlig organisering av graver og eiendomsstruktur i Hordaland og Sogn og Fjordane*, Arkeologiske avhandlinger og rapporter fra Universitetet i Bergen 4, Bergen.
- Iversen, F. 2004, *Eiendom, makt og statsdannelse. Kongsgårder og gods i Hordaland i yngre jernalder og middelalder*. Avhandling for dr. art, Universitetet i Bergen. Nettutgåve her: http://www.arkeologene.no/fordeiversen/avhandling_frode_iversen.pdf
- Iversen, F. 2007, 'Könige an der Küste und Bauern im Binnenland-Regionale Unterschiede in West-norwegen in der jüngeren Eisenzeit (800-1050 n. Chr.)', i: T. Iversen, J.R. Myking & G. Thoma (red.), *Bauern zwischen Herrschaft und Genossenschaft. Peasant relations to Lords and Government. Scandinavia and the Alpine region 1000-1750*. Trondheim, (149-65).
- Jennings, A. 2011, 'Hjaltland Revisited: The Place-name Shetland and its Celtic Origin', i Johannessen, O.-J. & Schmidt, T., red., *Etymologiens plass i navneforskningen*, NORNA-rapporter 87, Uppsala, (:132-41)
- Jennings, A. & Kruse, A. 2009, 'From Dál Riata to the Gall-Ghàidheil', i *Viking and Medieval Scandinavia*, vol. 5, Brepols Publishers: Turnhout, (: 123-49).
- Krag, C. 1991, *Ynglingatal og Ynglingesaga: en studie i historiske kilder*, Oslo.
- Krag, C. 1995, *Vikingtid og rikssamling, 800-1130*, Aschehougs Norgeshistorie, b. 2, Oslo.
- Kruse, A. 2005, 'Explorers, Raiders and Settlers. The Norse Impact upon Hebridean Place-Names', i P. Gammeltoft, C., Hough & Waugh, D. (red.), *Cultural Contact in the North Atlantic*, Edinburgh, (: 141-56).
- Kruse, A. 2013, 'Columba and Jonah – a motif in the dispersed art of Iona', i *Northern Studies* 45, Edinburgh (:1-26).
- Lárusson, Magnús Már, 'Leid' i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, red. A. Karker, et al., 1956–78. Vol 8, 1963.

- Løken, T. 2001, 'Jæren eller Karmøy - hvor var makta i Rogaland i eldre jernalder?' i *Frå haug ok heiðni* nr. 1-2, Arkeologisk Museum, Stavanger.
- MacInnes, J. 2006, *Dùthchas nan Gàidheal. Selected essays of John MacInnes*, red. av M. S. Newton, Edinburgh: Birlinn.
- McLeod, W. & Bateman, M. (red.) 2007, *Duanair na Sracaire: The Songbook of the Pillagers: Anthology of Scotland's Gaelic Poetry to 1600*, Edinburgh: Birlinn.
- Marold, E. 2012, (red.) 'Glymdrápa', i Whaley, D. (red.), *Poetry from the Kings' Sagas*, Part 1, Turnhout: Brepols, (73-91).
- Marstrander, C.J.S. 1911, 'Lochlainn', i: *Ériu* 5, (:250-51).
- Marstrander, C.J.S. 1915, *Bidrag til det norske sprogs historie i Irland*, Videnskapsselskapets Skrifter, hist-fil Kl. 5, Christiania [Oslo], (: 50).
- Masdalen, K.-J. 2005, 'Under himmelen blå : Agder i norsk rikssamling', *Årbok for Aust-Agder kulturhistoriske senter*, Arendal, (: 70-110).
- Meyer, K. 1912, 'The March Roll of the Men of Leinster', *Ériu* 6 (: 121-4).
- Meyer, K. 1921, 'Laithlinn', i *Zeitschrift für celtische Philologie*, vol. XIII, Max Niemeyer: London, New York; (: 146).
- Moseng, O.G., Opsahl, E., Pettersen G.I. & Sandmo, E. 2007, *Norsk historie I: 750-1537*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Myhre, B. 1980, 'Sola og Madla i førhistorisk tid', i: Langhelle, S.I., *Soga om Sola og Madla*, Sola kommune.
- Myhre, B. 1993, 'Rogaland forut for Hafsfjord-slaget', i E.M.S. Veia, red., *Rikssamlingen og Harald Hårfagre*, Karmøy kommune, Kopervik (:41-64).
- Nielsen, N.Å. 1989, *Dansk etymologisk ordbog*, København : Gyldendal.
- Ní Mhaonaigh, M. 2006, 'Literary Lochlann' i *Cànan & Cultar/ Language and Culture: Rann-sachadh na Gàidhlig* 3, W. McLeod, J. E. Fraser & A. Gunderloch, red., Edinburgh, (: 25-37).
- NG: *Norske Gaardnavne* I-XIX, udg. ved Oluf Rygh, m.fl., 1897-1936, Kristiania [Oslo].
- NSL: Sandnes, J. & Stemshaug, O. (red.) 1997, *Norsk stadnamleksikon*, Oslo.
- Ó Corráin, D. 1998, 'The Vikings in Scotland and Ireland in the Ninth Century', i: *Peritia* 12, 1998: 296-339, sjå også *Chronicon*, <http://www.ucc.ie/ucc/chronicon/cont2.htm> (Lese 20/12 2014.)
- Ó Corráin, D. 2001, 'The Vikings in Ireland', i: A-C Larsen, *The Vikings in Ireland*, Roskilde: The Viking Ship Museum, (: 17-27).
- OED: *Oxford English Dictionary*. Nettutgåve: <http://www.oed.com> (Lese 20/12 2014.)
- Opedal, A. 1998, *De glømte skipsgravene. Makt og myter på Avaldsnes*. Arkeologisk museum, Stavanger.
- Opedal, A. 2005, *Kongens død i et forstatlig rike*, Acta humaniora 228. Avhandling for dr.philos., Universitetet i Oslo : Unipub.
- Pertz, G.H. & Kurze, F. (red.) 1895, *Annales regni Francorum inde ad a.741 usque ad a.829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, bd. 6. Hannover.
- Rafn, C. Chr. (red.) 1852, Níkulás Bergsson, 'Leiðarvísir og borgarskipan', i: *Antiquités russes d'après les monuments historiques des Islandais et des anciens Scandinaves*, II, Copenhagen : De l'imprimerie des frères Berling.
- Sandoy, H. 1990, 'Vestlandet – der fjordane batt folk saman', i: Jahr, E.H. (red.), *Den store dialektboka*, Oslo, (: 63-88).
- Sigurdsson J.V. & Bolton, T., red., 2014, *Norse Relationships in the Irish Sea in the Middle Ages 800-1200*. Brill : Leiden, Boston

- Simpson, L. 2010, 'Pre-Viking and early Viking Age Dublin: some research questions,' i S. Duffy, red., *Medieval Dublin X*, Dublin, (: 49-92).
- Skre, D. 1998, *Herredømmet. Bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e.Kr.*, Oslo.
- Skre, D. (red.) 2007, *Kaupang in Skiringssal*, Kaupang Excavation Projekt Publication. Publication Series, Volume 1, Norske Oldfunn XXII, Universitetet i Oslo.
- Skre, D. 2012, 'Utgravingene på Avaldsnes avsluttet!', i *Frå haug ok heiðni*, Arkeologisk Museum, Universitetet i Stavanger, nr. 4.
- Smyth, A.P. 1977, *Scandinavian Kings in the British Isles 850-880*, Oxford University Press : Oxford.
- SO: Wahlberg, M. (red.), 2003, *Svenskt ortnamnsleksikon*, Uppsala : Språk- och folkminnesinstitutet.
- Solberg, B. 2003, *Jernalderen i Norge ca. 500 f.Kr.-1030 e.Kr.*, Oslo.
- Sommerfelt, A. 1950, 'The Norsemen in present day Donegal tradition', *Journal of Celtic Studies*, vol. 1, nr. 2, (:232-38).
- Sturlusson, Snorri, 1962, 'Haralds saga ins hárfagra', i: Bjarni Aðalbjarnarson, red. *Heimskringla*, vol. I, LVIII-LXXXI, Íslenzk fornrit XXVI, Reykavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Sveinsson, Einar Ól. 1934, *Laxdæla saga*. Íslenzk fornrit V. Reykavík: Hið íslenska fornritafélag.
- Svennung, J. 1967, *Jordanes und Scandia*, Skrifter utg. av Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala, 44:2A, Uppsala.
- Særheim, I. 2001, *Namn og gard. Studium av busetnadsnamn på -land*. Høgskolen i Stavanger, Stavanger.
- Thurneysen, R. 1949, *Old Irish Reader*, tr. D. A. Binchy & Osborn Bergin, Dublin.
- Valente, M.A., 2008, *The Vikings in Ireland: Settlement, Trade and Urbanization*. Dublin : Four Courts Press.
- Vigfusson, G. & Unger, C. R., red., 1860-8, *Flateyjarbók: En samling af norske konge-sagaer med indskudte mindre fortællinger om begivenheder i og udenfor Norge samt Annaler*. I-II. Christiania [Oslo]: Mallings.
- Vigfusson & Cleasby, 1874: Vigfusson, Gudbrand, *An Icelandic-English Dictionary Based on the MS. Collections of the Late Richard Cleasby*. Oxford Clarendon Press.
- Vigfusson, Gudbrand & Powell, F. Y. (red.) 1883. *Corpus poeticum boreale: The Poetry of the Old Northern Tongue from the Earliest Times to the Thirteenth Century*. 2 vols. Oxford: Clarendon. Oppattrykt 1965, New York: Russell & Russell.
- Wallace, P. 2008, 'Archaeological evidence for the different expressions of Scandinavian settlement in Ireland, 840-1100', i S. Brink, red., *The Viking World*, London and New York, (: 434-8).
- Wamers, E. 1997, 'Insulære importfunn i vikingtidens Skandinavia og spekulasjoner om Norges samling,' i: J.F.Krøger, red., *Rikssamlingen. Hovdingmakt og kongemakt*. Historisk seminar i Karmøy 6.og 7. juni 1996, Karmøy [1997] (: 8-21).
- Wamers, E. 1998, 'Insular Finds in Viking Age Scandinavia and the State Formation of Norway', i: H.B. Clarke, M. Ni Mhaonaigh and R. Ó Floinn, red., *Ireland and Scandinavia in the Early Viking Age*, Dublin, (: 66).
- Whitelock, D. (red.) 1979, *English Historical Documents*, Vol. I, AD 500-1042, London.
- Woolf, A. 2007, *From Pictland to Alba 789-1070*. Edinburgh : Edinburgh University Press.
- Zimmer, H. 1891, 'Keltische Beiträge III: Weitere nordgermanische Einflüsse in der ältesten Überlieferung der irischen Heldensage', *Zeitschrift für deutsches Alterthum und deutsche Litteratur* 35, (:1-176).

